расписанс,

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди
Советиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 140 (10432) | 1977 чылдың июнь 16, четверг | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 кап.

ИЮНЬ 19 — ЧЕР-ЧЕР СОВЕТТЕРИНГЕ СОҢГУЛДАЛАР ХҮНҮ

УЛУГ ОКТЯБРЬНЫҢ 60 ЧЫЛЫН ТӨЛЕПТИГ УТККУУЛ

ПЛАН ЁЗУГААР

Чер-чер Советтеринге болур соңгулдаларга белеткел калбарып турар амгы үеде бистиң агитаторларывыс, лекторларывыс, политинформаторларывыс хамаарышкан участоктарының соңгукчуларының ортузунга тайылбыр ажылдарын болгаш массалыг хемчеглерни чорудуп турар.

Бистиң агитколлективте 38 агитатор болгаш политинформатор, 13 лектор болгаш илеткелчи ажылдап турар. Олар Баян-Тала суурда, Булуң-Терек сүт-бараан фермазында, Ак-Шат, Кызыл-Хадың хову бригадаларында, малчыннарда болгаш колхоз бүдүрүлгезиниң өске-даа участоктарында агитас-массалыг ажылдарны чорудуп, делегейде эң-не демократтыг совет соңгулда системазынга, ССРЭ-ниң хамаатыларының эргелеринге болгаш хүлээлгелеринге хамаарыштыр лекцияларны номчуп, беседаларны чорудуп турар. Оон-биле кады СЭКП ТК-ның май Пленумунуң материалдарын, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, Конституция комиссиязының даргазы эш Л. И. Брежневтиң Пленумга илеткелин, республиканың партия активиниң хуралының документилерин таныштырарын калбартып турар.

Агитпунктунуң ажыл планын ёзугаар темалыг кежээлерни эрттирип турар. «Чаа чаңчылдар болгаш ёзулалдар», «Кижиниң күш-ажыл каастаар» деп темалыг кежээлерни бедик деңнелге эрттирдивис. Район болгаш көдээ Советтерниң депутаттарынга кандидаттарның соңгукчулар-биле ужуражыышкыннарын организастаарынга агитаторлар, лекторлар, политинформаторлар идепкейлиг киришкен. «Челээш» агиткультбригада бисте доктаамал ажылдап, бригадаларже, сүт-бараан фермаларынче, малчыннар турлагларынче концерттиг үнүүшкүннерни кылып турар.

Баян-Тала көдээ Советтиң депутадынга кандидат Х. Б. Садар бодунга быжыглаан кодан хоюндан 100 башка онааштыр 113 хураганы ап, бедик көргүзүгнү чедип алган. Ол ышкаш ажыл-херээ-биле чедиишкиннерлиг, хой-пиитиниң амыдыралынга идепкейлиглер чоннуң төлептиглерин-ге саналдап, район, көдээ Советтерниң депутаттарынга кандидаттар кылдыр адаттырган.

Л. КУУЛАР.

Чөөн-Хемчикте «Октябрь 30 чылы» колхозта агитпункт эргелекчизи.

АГИТПУНКТУНУҢ АЖЫЛЫ ЭКИ

Соңгулдаларга чедир каш-ла хонук арткан. Бии-Хем районнуң «Саян» совхозунуң хой ажылдыг улуг салбыры Сесерлигниң төп суурунда агитпункт эки ажылдап турар.

Салбырның ажылчыннары болгаш малчыннары бо соңгулдаларда район Советинге ийи, көдээ Совет депутаттарынга дөрт кижи соңгуур. Ол дээрге, хөй чылдар иштинде ак сеткилдиг, кызымак күш-ажылы-биле чонунуң хүндүткелин чедип алган шалыпчы инчи кижилер-дир. Район Советиниң депутадынга кандидат, салбырда дуржулгалыг механизатор Аңчаар-оол Чимит-Доржу, көдээ Советтиң депутаттарынга кандидаттар Галина Адыяа, Чоодү Кара-кыс, Владимир Лапчар, Долзат Манган-оол дээш соңгукчулар бадылаар.

Суурнуң агитколлективи чурттакчы чон ортузунга тайылбыр-массалыг ажылды дээштиг калбартып турар. Агитпункт үргүлчү ажылдап, агитаторлар аңаа дежурныйлап, лекция, беседаны организастап турар.

Амгы үеде ында ССРЭ-ниң чаа Конституциязының төлевилелин суурнуң чурттакчыларынга болгаш ырак-чоок малчыннарга хандыр таныштырар дээш ажыл калбарган.

Депутаттарның кандидаттары соңгукчулары-биле ужуражып, оларның чагыгларын хүлээп ап турарлар.

А. ДАРЖАА.

ЧУРУКТА: солагай талазындан — эң идепкейлиг агитаторлар Рая Адыяа, башкы Иргит Тойбу, хоочун агитатор Ондар Ончатпан, көдээ Советтиң депутадынга кандидат Галина Адыяа, агитатор-чолаачы Владимир Эник-оол.

А. СПИРИДОНОВТУҢ фотозу.

САСАНЧЫЛАР КОНКУРУЗУ

Чөөн-Хемчик районнуң ажыл-агыйларының сүт-бараан фермаларының саанчыларының болгаш мал тарып боозадыр техник-осеменаторларының конкурузу «Большевик» совхозтуң Арыг-Бажы сүт-бараан фермазының баазазынга болуп эрткен. Конкурсту эрттиреринге «Большевик» совхозтуң дирекциязы, парткому боттуг дузаны чедирген.

Конкурс эрткен чылдарга бодаарга организастыг бедик деңнелге, саалда болгаш тарып боозадылга чорударының негелде чурумнары ёзугаар чоруттунган. Саанчылар конкурузунга 16, техник-осеменаторларынынга 9 кижи киришкен. Районуң көдээ ажыл-агый эргелелиниң база ажыл-агыйларның зоотехниктери, мал эмчилери ону организастаарынга идепкейлиг киришкен.

Саанчылар конкурузунга «Большевик» совхозтуң саанчызы, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутады Анай Бегзиевна Моңгуш тиилекчи болуп, районнуң 1977 чылда чемпиону атты чаалап алган. Аңаа чемпионнуң кызыл кожаазын берген болгаш шаңналды тывыскан. Саанчылар конкурузунуң киржикчилеринден Ленин атты колхозтан Хеймерек Сат, Аля Моңгуш, «Большевик» совхозтан Таан Кара-Сал, «Октябрь 30 чылы» колхозтан Роза Куулар, «Искрадан» Арина Моңгуш, «Сүт-Хөлден» Кара-кыс Ондар, «Чыраа-Бажындан» Кужескал Хомушку, техник-осеменаторлардан СЭКП-ниң XXII съездизи атты совхозтан Ольга Арапчына, «Искра» колхозтан Татьяна Моңгуш, «Большевиктен» Мидокпаа Ооржак, «Чыраа-Бажы» совхозтан Дирчинмаа Биче-Кара болгаш оон-даа өскелер шаңналдыг черлерни түс-тузунда ээлээн.

М. СЕВЕН.

Будук-бүрү белеткели эгелээн

Чөөн-Хемчиктиң Суг-Аксы суурда албан организация черлериниң коллективтери «Сүт-Хөл» совхозтуң малынга чем белеткээр ажылдарга идепкейлиг киржирин хүлээнгеннер. Ону амыдыралга боттандырып эгелээн.

Суурдан 120 хире кижи Хемчик арыынга баргаш, 10 тонна будук-бүрүнү белеткээн. Эмнелге ажылдакчылары 3 тонна, совхозтуң контора ажылдакчылары 2 тонна ажыг бүрүнү белеткен, эки ажылдааннар.

О. БОРАШ.

Л. И. Брежнев, А. А. Громыко оларның Г.-Д. Геншер-биле беседазы

Совет Эвилелинде албаның аян-чорууш кылып келген, федералдыг канцлерниң оралакчызы, ГФР-ниң даштыкы херектериниң федералдыг министри Г.-Д. Геншерни СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев болгаш СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко июнь 14-те хүлээп алган.

Л. И. Брежнев, А. А. Громыко биле Г.-Д. Геншерниң аразынга ажыл-херекчи, тодаргай характерлиг беседа болган. Беседа үезинде Совет Эвилели биле ГФР-ниң аразында харылзааларның амгы байдалының болгаш улам ыңай сайзыраңгайжыдарының база хөгжүдериниң перспективаларының дугайында, а ол ышкаш кайы-кайызын сонуургадып турар делегейниң чамдык айтырыгларының талазы-биле санал-онал солчуушкуну болган.

Москва керээзиниң баазазынга ССРЭ биле ГФР-ниң аразында кады ажылдажылганы чайгылыш чок калбартырының, ийи чурттуң улустарының эрге-ажыктарынга, Европага база бүгү делегейге тайбыңны быжыглаарының эрге-ажыктарынга бот-бодун билчир чорукту болгаш бүзүрелди доктаамал өстүрериниң улуг ужур-дузалыын демдеглээн.

Делегейниң дүшкүүрлүг чорууну чавырлыышкынының чорудулгазын ханыладырынче, ону турум, хажыттынмас характерлиг болдурарынче Совет Эвилелиниң угланыышкынының өскерлиш чогун Л. И. Брежнев онзалап демдеглээн. Чепсегленииишкиннерни эндере бүдүрериин кызыгаарлаарының база чепсекти дүжүреринин, ядролуг дайынның айыылын эвээжедириниң талазы-биле үре-түңнелдиг хемчеглерни боттандырар чорук ол эчис сорулганы чедип алырынга чугула рольду ойнаар ужурлуг. Амдызында чамдык чазактар бо угланыышкын-биле хөделбейн турар.

Чардынган керээлерге болгаш дугуржулгаларга, а ол ышкаш аң бедик деңнелге болган ужуражыышкыннар үезинде чедип алдынган дугуржуушкуннарга үнелээш, Совет Эвилели-биле харылзааларны быжыглаарынга идиг бээринче ГДР-ниң чазааның чүткүп турарын Г.-Д. Геншер чугаалаан. Л. И. Брежневтиң ГФР-ге баар аян-чоруу ийи күрүнениң харылзааларынга эң чугула политиктиг болуушкун болур деп оон-биле холбаштыр ол медеглээн.

ССРЭ-ниң Дээди Советиниң палаталарының комиссияларында

Июнь 14-те Кремльге ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Эвилел Советиниң болгаш Национальдар Советиниң Көдээ ажыл-агыйы, Хоойлужудулга саналдаар, Бойдус камгалаар, Үлетпүр талазы-биле комиссияларының каттышкан хуралы болган. Хуралга чугаалажып көөрү-биле парлап үндүргеп ССР Эвилелиниң болгаш эвилелдешкен республикаларның Арга-ыяш хоойлужудулгазының үндезиннериниң төлевилелин чугаалажып көрген болгаш ону чүүлдүг деп санаан.

СЭКП-ниң XXV съездизинге айыткаанын ёзугаар арга-ыяштың продуктулуун бедидериниң, оларны катап тургузарын болгаш камгалалын күштелдирериниң экижидериниң, арга-ыяш курлавырларын чогумчалыг ажыглаарын хандырарының сорулгаларынга, чурттуң экономиказын улам ыңай хөгжүдериниң болгаш оон үндезининге совет улустуң чаагай чорууну бедидериниң сорулгаларынга хоойлужудулга төлевилели дүүшкек деп, депутаттар демдеглээннер.

Хуралга СЭКП ТК-ның секретарьлары, депутаттар И. В. Капитонов, Я. П. Рябов, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң палаталарының даргалары А. П. Шитиков, В. П. Рубен, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң секретары М. П. Георгадзе олар киришкеннер.

Ол-ла хүн Кремльге ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Эвилел Советиниң болгаш Национальдар Советиниң Үлетпүр талазы-биле комиссияларының каттышкан хуралы болган. Хуралга электри, чылыг энергиязын болгаш одаар чүүлдү хумагалыг чарыгдаарының дугайында хоойлужудулганың негелделерин сагып турарының дугайында айтырыгны чугаалажып көрген.

Ол айтырыг талазы-биле депутаттарның каттышкан комиссиязының материалдарын, а ол ышкаш одалга-энергетика ажыл-агыйының база одаар чүүлдү, электри болгаш чылыг энергиязын чоп ажыглаарының талазы-биле хоойлужудулганы улам ыңай сайзыраңгайжыдарының эргежок чугулазының дугайында ол материалдарда бар түңнелдерни болгаш саналдарны депутаттар чүүлдүг деп көрген.

Хүлээп алган доктаалда чурттуң одалга-энергетика ажыл-агыйының дугайында хоойлужудулга төлевилелин чоокку үениң иштинде ажылдап кылырының чугулазының дугайын айыткан.

Хуралды комиссияларның даргалары — СЭКП ТК-ның секретары, депутат Я. П. Рябов болгаш депутат К. К. Кайрис эрттирген.

(СЭТА).

ПАРТИЯНЫҢ ПОЛИТИКАЗЫН ИЗИИ-БИЛЕ ЧҮҮЛДҮГЗҮНГЕН

СЭКП ТК-ның май (1977 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин, Пленумга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, Конституция комиссиязының даргазы эш Л. И. Брежневтиң илеткелин бүгү совет улус-биле бир демей, ССРЭ-ниң профэвилелдери изии-биле чүүлдүгзүнүп уткаан. Чурттуң чаа Үндезин Хоойлузунуң төлевилелин болгаш эш Л. И. Брежневтиң илеткелинге дүүштүр профэвилел организацияларының сорулгаларын ВЦСПС-тиң июнь 14-те Москвага болган пленумунга чугаалажып көрген.

ССРЭ Конституциязының төлевилелиниң дугайын, ам күштүг боop турар Конституцияны хүлээп алганының соонда эрткен дөртен чылдың дургузунда Совет Эвилелинге болган ханы өскерлиишкиннерниң дугайын илеткелчи — ВЦСПС-тиң даргазы А. И. Шибаев болгаш санал бергеннер улуг чоргаарланыышкын-биле чугаалааннар.

Ол чылдарның дургузунда шынар талазы-биле улуг өскерлиишкиннер совет профэвилелдеринде база болган. Оларның кежигүннериниң саны 22 миллион кижиден 113,5 миллион кижи чедир өскен. Амгы үеде олар ажылчыннар болгаш албан-хаакчылар-биле кады колхозчу тараачыннарның хөй санныг отрядын каттыштырган.

Коммунистиг партияның мөгег чок сагыш салыышкынының ачызында профэвилелдерниң эргелери, оларның социал база материалдыг баазазы калбарган. Чаа Конституцияның төлевилелинде профэвилелдерниң чугула ужур-дузалыын айыткан деп, пленумнуң киржикчилери онзалап демдеглээн. Политиктиг, ажыл-агыйжы болгаш социал-культура айтырыгларын шиитпирлээринге киржир эргелиг, хоойлу саналдаар эргелиг олар быжыглаап болгаш чагадылаан. Хамаатыларның ажылдаар, дыштаныр болгаш культураның чедиишкиннерин ажыглаар, кадыын камгалаар, назылап кырааанда материалдыг хандырылга алыр эргелерин хандырар дээш, күрүне пландарын болгаш социалистиг хүлээлгелерни күүседир, социал улуг чаартылгаларны боттандырар дээш профэвилелдерниң харыысалгазы бедээн.

СЭКП ТК-ның май (1977 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин база ССРЭ-ниң чаа Конституциязының төлевилелин, эш Л. И. Брежневтиң илеткелинде көрген түңнелдерни болгаш чүүлдерни пленум изии-биле чүүлдүгзүнүп көрген болгаш оларны чайгылыш чок күүседири-биле хүлээп алган. Чурттуң Үндезин Хоойлузунуң төлевилелин калбаа-биле база ажыл-херекчи ёзу-биле профэвилелдерниң чугаалажып көөрүн чедиишкиннииг чорударынче угланган хемчеглерни ажылдап кылган. Ол бүгү чүгула ажыл партияның XXV съездизиниң шиитпирлерин чедиишкиннииг күүседиринче ажылчы чоннарны мобилизастаар, оңгу беш чылдың онаалдаларын боттандырар, Улуг Октябрьның 60 чылын төлептиг уткуур дээш социалистиг калбак чарышты чорудар сорулга-биле эртер ужурлуг.

Партияның Төп Комитединге, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневке байырлыг чагааны пленумнуң киржикчилери улуг көдүрлүүшкүн-биле хүлээп алган.

(СЭТА).

УЛУГ СОНУУРГАЛ-БИЛЕ

ХАНДАГАЙТЫ. Ыракы Өвүрнүң суурларында болгаш малчын бригадаларында, фермаларында бүгү ажылчы чоннар ССРЭ-ниң чаа Конституциязының төлевилелин дээскок улуг чүүлдүгзүнүүшкүн-биле хүлээп ап турар. Күш-ажылчы коллективтерге база чоннуң чурттап турар чериниң ааиы-биле чурттуң Үндезин Хоойлузунуң төлевилелин ажыл-ишчилер хапы сонуургал-биле таныжып турар. СЭКП ТК-ның май (1977 чыл) Пленумунуң түңнелдериниң болгаш чаа Конституция төлевилелин чугаалажып көөрүн организастаар талазы-биле районнуң партия организацияларының сорулгаларының дугайында айтырыгны дүүн районнуң партия активиниң хуралынга чугаалашкан.

Партактив хуралынга ол айтырыгның талазы-биле илеткелди СЭКП Өвүр райкомунуң бирги секретары Ч. Х. Ооржак кылган.

«Коммунизмче оруң» колхозтуң Кужур-Чыраа фермазының саанчызы Күш-ажылдың Кызыл Тук орденниң эдилекчизи Н. Д. Иргит бодунуң саналынга мынча дээн:

— Бистиң ферманың болгаш колхозтуң ажыл-ишчилери чаа Конституция төлевилелиниң одуруг бүрүзүн хапы сонуургал-биле таныжкан. Ол төөгүлүг улуг документ амыдыралдың бүгү талаларын хаара тудуп турар. Ында совет хамаатыларының эргелериниң болгаш хүлээлгелериниң дугайын кончуг тодаргай көргүскен. Ниитилел мурнунга бистиң хамаатылыг хүлээлгевис — ак сеткилдиг шудургу ажылдаары болгай. Бистиң ферманың ажыл-ишчилери ону ыңчаар билип-даа турар. Бирги кварталда коллектив планын күүсеткен, ийиги кварталдының күүседир дээш бо хүннерде улам күжениишкиннииг ажылдап тур бис.

Бистиң амыдыралывыстың Үндезин Хоойлузу ниитилелдиң болгаш күрүнениң херээн эргелеп башкарарынга калбак массаны киириштирерин хандырып, ниизы-бүрү политиктиг болгаш социал-экономиктиг эргелерни магадылап турар дээрзин район прокурору Д. Д. Долзатпаа айыткаш, Конституция төлевилелин бүгү улустуң чугаалажып көрүп турары социалистиг демократияның бир тодаргай илерээшкини болурун ол демдеглээн.

Орук-бүдүрүлге участогунуң мастери, Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи Д. Ш. Моңгуш сөс алгаш, Конституция төлевилелинде Төрээн чуртту камгалаарынга холбашкан чүүлдерге онзалап доктааган.

— Бистерге, Ада-чурттуң Улуг дайынынга киржип чорээн кижилерге, Конституция төлевилелинде Төрээн чуртту камгалаарының, тайбыңны быжыглаарының дугайында чүүлдер эң эргим болуп турар. Төрээн чурттуң күчү-күжүн, тайбыңны шудургу күш-ажылывыс-биле быжыглаар хүлээлгелиг бис. Ыңчангаш бистиң мурнувуста бирги чергениң сорулгазы бо чугула документиниң чугаалажырын оңгу беш чылдың ийиги чылының планының онаалдаларын күүседири, Улуг Октябрьның 60 чылын төлептиг уткуурунуң белеткелдери-биле сырый холбаштырарывыс болур ужурлуг — деп, ол демдеглээн.

Чаа Конституция төлевилелин ханызы-биле таныжып, чугаалажып көөрү-биле калбарып эгелээн улуг ажылдың баштайгы дуржулгазын хуралдың киржикчилери анализтеп, бо чугула ажыл-херекке партия болгаш өске-даа хой-ниити организацияларының сорулгаларынга тодаргай доктаагханнар. Төлевилелдиң чоннуң кижи бүрүзүнге чедир тайылбырлап, пропагандалаарынга коммунист, удуртукчу база активчи бүрүзү идепкейлиг киришкен турарының эргежок чугулазын илеткелчи болгаш өске-даа санал берген эштер айыткан.

ЭКЗАМЕННЕР ЧОРУП ТУР

«Ушкан куш дег чылдар ынчаар
Улай шуужуп эртип-ле тур». (Ырыдан сөс.) Бо хүннерде Кызылдың педагогика институдунуң студентилериниң экзамен дужаап турар изиг-түлүк үези. Чамдыктары күрүне экзаменнерин дужаагаш, төрээн Тывазының школаларынче башкылаазы-биле хаптарлар, а чамдыктары бирги курсту доозуп, дараазында курсче шилчииириниң экзаменнерин дужаап, эртемнерже ам-даа ханылап, шымнырынга белеткенип турарлар.

Студентилер башкыларның берип турар консультацияларын кичээнгейлиг дыңнап, билдинмес чүүлдерни айтырып ап, экзаменнерге кызымаккай белеткенип турарлар.

ЧУРУКТА: институттуң башкызы С. Ч. Донгактың бирги курстуң студентилеринден экзамен хүлээп ап орары; экзамен соонда.

В. АМЫРНЫҢ фотолары.

Партийжи амыдырал: эге организацияның ажылының дуржулгазындан

УЛАМ САЙЗЫРАҢГАЙЖЫДАР, НЕПТЕРЕДИР

Кызылдың автосептелге заводу сырый каттышкан, найыралдыг коллективтерниң бирээзи. «Хөй-ниитиниң үлегерлиг корум-чуруму болгаш бүдүрүлгениң бедик культуразы дээш» найысылалдың бүдүрүлгелеринге эрткен чылын эгелээн чарыштың эгелекчилери болган бо коллектив күш-ажылдың болгаш хөй-ниитиниң сагылга-чурумун быжыглаар дээш тус-тус кижилер-биле ажылды дыка идепкейжиткен. Ол бүгү ажылды мында партия эге организациязы башкарып турар. Маңаа холбаштыр хөй-нити организацияларының ролюн, харыысалгазын бедиткен. Ол эгелээшкинни үндүргенден бээр ам бир чыл чедип турар. СЭКП-ниң XXV съездизиниң негелделеринге дүүштүр бо аразында коммунистиг кижизидилгениң айтырыгларын комплекстиг байдал-биле чорудар дээш коллективте партия эге организациязының ап келген хемчеглериниң дугайын бо чүүлде чугаалап турар.

Хөй-ниитиниң үлегерлиг корум-чуруму болгаш бүдүрүлгениң бедик культуразы дээш» инициативаны бистиң коллектив үндүрген турган чүве. Бо талазы-биле организакчы улуг ажыл оон эгелээн.

Кол чүве коллективтиң мурнунда салдынган ол сорулганың күүседилгезин организастаарын хандырары турган. Ону чедип алырының магадылалы партия организациязының бо ажылга удуртулгазын күштелдирери, коммунистерниң, хөй-нити организацияларының инициативалыг болуру ажыл-херекке шыңгыы негелделиг байдалды тургузары. Салдынган сорулганы херек кырында боттандырары-биле партбюро коллективтиң күжүн шын таарыштыр тургузарынче кичээнгейни мөөңнеп, масса-политиктиг болгаш кижизидикчи ажылды калбарткан. Үндүрген эгелээшкинивисте көрдүнген чүүлдерниң хемчег бүрүзүнүң күүседилгезин контрольга алган.

«Хөй-ниитиниң үлегерлиг корум-чуруму болгаш бүдүрүлгениң бедик культуразы дээш» демисел коллективтиң бүгү участоктарын хаара туткан. Күш-ажылдың, хөй-ниитиниң сагылга-чурумун үрээр чорукка, коммунистиг моральдың нормаларын, социалистиг хоойлу-дүрүмнү хажыдар чорукка удур шыңгыы демиселди бистиң хөй активчилеривис чарлаан. Ылаңгыя ажыл шагы үзер, арагалаар чорук-биле демиселди күштелдирген. Партбюро бо ажылга заводтуң профэвилел комитединиң, херээженнер чөвүлелиниң, профилактика чөвүлелиниң ажылын удуртуп, хүн бүрү контрольга алган.

Коллективте хөй-нити организациялары корум-чурум үрээрлер-биле эптеш чок байдалды тургускан. Хоочун ажылчын С. Ф. Греков удурткан профилактика чөвүлелинде бүдүрүлгениң эң эки кижилери, мурнакчыларны хаара туткан. Ол чөвүлелдиң кежигүннери чамдык өг-бүлелерде таарымча чок байдалдарны, арагаже хандыкшылдыгларны хайгааралга алган, уруг-дарыгның шын кижизидилгезин кичээнгейниң төвүнге тургускан. Оон активчилери херээженнер чөвүлели болгаш профэвилел организациязы-биле хүн бүрү харылзаалыг ажылдап турар.

Арагага хандыкшылдыгларны учётка алган, оларны доктаамал контрольдап турар. Шалың алыр хүннерде партия, профэвилел, комсомол организацияларының төлээлекчилери рейдилерин өй-өйде организастап келген. Оон түңнелдерин шугумчулелдиг хуудуска дораан чырыдып, буруулугларны сойгалап илередип турар. «Олар бистиң ажылдаарывыска болгаш амыдыралывыска моондактап турар» деп шоодуглуг самбырага киргеннерниң үжүдүн тургускан.

Коллективке кижизидилге ажылының планын тургускаш ону боттандырып келдивис. Ол хемчеглерни арагалаашкынга болгаш ажыл шагы үзер чорукка удур углаңдырган. Эрткен чылын профилактика чөвүлелинге 57 кижиниң, ажылчыннарның нити хуралынга 12, заводтуң профэвилел комитединге 13, херээженнер чөвүлелинге 4 кижиниң херээн сайгарган. Бо чылдың бирги кварталында хөй-нити организацияларының хуралынга 12 кижиниң херээн сайгарып көрген. Корум-чурум үрээннерниң дугайын ажылчыннарның нити хуралдарынга шыңгыы чугаалажырын практикалап, кадр килдизиниң азы директор беседалажып турар. Кым-бир кижиниң буруулуг херээн сайгарып чугаалажып көрбээн шаанда хемчег онаавайн турар бис.

Кем-херек үүлгедир чорукту узуткаар болгаш совет хоойлуларны, хөй-ниитиниң корум-чурумун быжыглаары, күш-ажылдың сагылга-чурумунуң байдалы, бүдүрүлгеге болгаш болунга хамаарышкан ажылдакчыларны кижизидеринге мастерниң ролюнуң дугайында айтырыгларны партия хуралдарынга каш удаа чугаалашкан. Күш-ажылдың сагылга-чурумун үреп турар кижилер-биле кандыг ажыл чорудуп турарының дугайында чамдык мастерлерниң дыңнадыгларын алган. Ылаңгыя бо чылдың апрельде болган партияның ажык хуралын эки белеткелдиг эрттирген. Чарлалды баш удур азып, тус-тус участоктарда байдалды хынап, анализтээн. Күш-ажылдың сагылга-чурумунуң байдалын аңаа чугаалажып, бо ажылга мастерниң ролюнуң дугайында айтырыгны чидии-биле көдүрген. Заводта күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаар талазы-биле ажылдарны мында профэвилел комитеди, профилактика чөвүлели, кадр килдизи кичээнгейниң төвүнге тургузуп, боттарының шугуму-биле база чогуур ажылды чорудкан. Ынчалза-даа бо чугула ажылче мастерлерниң хапылап кирбейн турарын аңаа демдеглээн.

Күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээннерни шыңгыы хемчег ап, бүдүрүлгениң участок бүрүзүнде сагылга-чурумнуң байдалы дээш мастерниң харыысалгазын бедидер дугайында шыңгыы чугааны аңаа кылган бис. Бир эвес харылап турар участогунга кандыг-бир ажылчын ажыл шагы үскени, арагалааны дээш мастерлерге шаңнал акшазын тывыспас талазы-биле айтырыгны бежин аңаа чамдык эштер көдүрүп тургулаан. Бир эвес кандыг-бир ажылдакчы күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээн болза, мастер кижи ону эвээш төлевирлиг ажылче 2-3 неделяда шилчидер эргелиг болгай. А бисте мастерлер ол эргени ажыглавайн турар.

Ынчангаш мастерниң ажылдажын үнелеп көөрде оон удурткан участогунда күш-ажылдың сагылга-чурумунуң байдалын барымдаалаар деп партияның ажык хуралының хүлээн алган шиитпиринде айыткан. Кижизидилге ажылын куду деңнелге тургускан мастерлерге хемчег көргүзер. Участоктуң социалистиг чарыжының түңнээрде күш-ажылчы көргүзүглери эки-даа болза, ажыл шагы үзер, арагалаар таварылгалар илерээнде баллды кудуладыры көрдүнген.

Амгы үеде заводтуң тус-тус участоктарында мастерлер ай бүрүзүнде ажылдың түңнелин үндүрерде күш-ажылдың сагылга-чурумунуң байдалын ажылчыннарга дыңнадып турар.

Заводта колдуунда-ла сагылга-чурумнуг, сырый каттышкан ёзулуг ажыл-ишчилер ажылдап турар. Коммунистерниң чартыктан хөй кезии шуут материалдыг кежикти бүдүрериниде хаара туттунган. Оларга, коллективке даянгаш партия организациязының ажылын тодаргай угланыышкынныг кылдыр чорутканывыстың түңнелинде 1975 чылга бодаарга эрткен чылын ажыл үзер, милицияның эзириктер сергедир черинге кирер таварылгалар дыка кызырылган. Эрткен чылдың бирги кварталында 42 кижи-хүнүнүң ажыл шагы үскен болза, бо чылдың бирги кварталында 27 кижи-хүнүнүң ажыл шагы үскен. А эзириктер сергедир черге киргеннер саны ол-ла үеде ийи хөй катап кызырылган.

Үстүнде адыңган хемчеглер болгаш өске-даа партийжи, организакчы, кижизидилге ажылдары планныг онаалдаларны коллективтиң күүседиринге эки салдарны чедирип турар. Завод бо чылдың бирги кварталында барааныг продукция бүдүрер планын 101,6 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидерин 101,7 хуу күүсеткен.

Бо хүннерде, бүгү совет кижилер биле бир дөмей, бистиң заводтуң ажыл-ишчилери ССРЭ-ниң чаа Конституциязының төлевилелин таныжып, өөренип эгелээн. Төөгүлүг ол документ бистиң совет амыдыралывыстың бүгү талаларын хаара тудуп турар. Конституция төлевилелинде «ССРЭ хамаатыларының кол эргелери, хосталгалары болгаш хүлээлгелери» деп эгеден «ССРЭ-ниң хамаатызы ССРЭ Конституциязын, совет хоойлуларны сагыыр, социалистиг нити чуртталганың дүрүмнерин хүндүлээр, ССРЭ хамаатызының бедик адын төлептиг эдилээр хүлээлгелиг» деп одуругларны номчуур бис. Ынчангаш ажыл-ишчи бүрүзү бодунуң калбак эргелелинден аңгыда, нитилел мурнунга, оон мурнунга ол-даа база өске-даа хүлээлгелерин хандыр билип, ылавтыг күүсеткен турзун дээш кижизидилге ажылын комплекстиг ёзу-биле, нити күш-биле чорудары эргежок чугула.

Хөй-ниитиниң үлегерлиг корум-чуруму болгаш бүдүрүлгениң бедик культуразы дээш ажылдың дээштиг аргаларын болгаш хевирлерин оңгу беш чылдың ийиги чылында улам сайзыраңгайжыдып, нептередип тургаш, оон-даа эки түңнелдерни чедип алыр сорулгалыг бис.

Е. БАЛАБАНОВА.

Кызылдың автосептелге заводунда партия эге организациязының секретары.

УДУРТУЛГАНЫҢ КОШКААНДАН

Шуурмак пунктузу чүге хожудап турарыл?

«Тыва кедээ тудуг» трестиң Шуурмакта ыяш белеткээр пунктузу (директору В. Ф. Асачаков) сөөлгү чылдарда бүдүрүлгениң планныг онаалдаларының күүселдезин үзүп, хожудаашкыннарны болдуруп келген.

Бо чылдың эгезинден бээр Шуурмактың ыяш белеткээр пунктузунуң коллективи нити продукция бүдүрериниң-даа, продукция сайгарарының-даа планныг онаалдаларын ыракта чедир күүсетпээн. Ийиги кварталдың баштайгы ийи айы эрткен, ол үениң дургузунда продукция бүдүрериниң планы чүгле 43,6 хуу, сайгарарының планын 55 хуу чедирген.

Продукцияның аңгы-аңгы хевирлериниң айы-биле алыр болза, база-ла чедир бердинмейн турар. Апрельде 144 кубометр, дилиг материалдары, 400 дөрбелчин метр соңга кастактары, 50 кубометр шала маңзалары чедир бердинмээн. Байдал майда база-ла ындыг. Шала маңзалары болгаш соңга кастактарын бүдүрериниң планы 50 хуу безин чедир күүсеттинмээн. Бо айларда ыяш кезип белеткээриниң планы күүсеттинзе-даа, ыяш сөөртүр тракторлар чедишпезинден болгаш оларның болганчок-ла үрелириниден белеткеттинген чудуктарны пунктуга чедирери үзүктелип турар болгаш оон уламындан ыяш дилер цехтиң ажылынга шаптыктыг болуп турар.

Бо бүдүрүлгениң цехтериниң орап-савазы, чамдык дериг-херекселдери эргижирээн. Оларны септеп, чаартыры негеттинип турар.

Машина-техника талазы-биле Шуурмактың ыяш белеткээр пунктузунуң хандырылгазы чогуур негелдеге ыракта четпес. Ыяш кезип, белеткээрде ажыглаарынга таарыштыр кылдынган тускай машина-механизмнер чок. Ында чүгле эргижирээн чангыс чудурукчу бар, ону цехтер аразында ажыглап турар.

Тайгада ыяш кезип, белеткеп турар бригадаларда «Казахстан» маркалыг тракторларны ажыглап турар. Ук тракторлар шөлге тарылгага ажыглаарынга таарыштыр кылдынганындан үргүлчү үрелиишкинге таваржып турар. Чүдүрер, дүжүрер ажылдарның шуптузун хол-биле кылыр.

Ыяш белеткээр пунктуда күш-ажылды организастааны четпес. Ажылчыннар ортузунда чылдагаан чок ажыл шагы үзер, арага-дарыга хандыкшылыр чоруктар эвээш эвес. Оон-биле чергелештир ажылчыннарның ажылдан үнер чоруу хөй. Ынчангаш бүдүрүлгеде ажылчыннар үргүлчү чедишпейн турар.

Мында ай, квартал планнарының күүселдезин доктаамал чедип ап турар бригада барык чок. Социалистиг чарыштың түңнелин үндүрерде планныг онаалданың 100 хуу күүселдезин безин чедип албаан, чүгле дээре болган бригадаларны тиилекчилер кылдыр үндүрүп турар таварылгалар бар.

Шуурмактың ыяш белеткээр пунктузу Тес-Хем районда хөй ажылчыннарлыг улуг бүдүрүлге. Ында 140 ажыг ажылчыннар хаара туттунган. Ынчалза-даа партия эге организациязы (секретары Т. Тоюндуп) комсомол, профэвилел организацияларының болгаш херээженнер чөвүлелиниң ажылын четпес удуртуп, олардан негелдени кошкаткан.

Бүдүрүлгеде күш-ажылдың чурум-сагылгазы кошкак, планныг онаалдалар күүсеттинмейн турбуже, партия эге организациязы ажылчыннар ортузунга политмассалыг ажылды эренгей байдалче киирген. Бригадаларга, цехтерге лекция, беседалар барык болбайн турар.

Ажылчыннарны, специалистерни бүдүрүлгеге быжыглаарының хемчеглерин чорудары, бүдүрүлгеге план күүселдезин чедип алыры дээн ышкаш айтырыгларны партияның ажык хуралдарынга чугаалажырын практикалавайн турар. Ынчангаш партия эге организациязы, коммунистер бүдүрүлгениң иштики амыдыралынче хапылап кирбейн турар болгаш хөй-нити организацияларының ажылын башкарарын, оон ажылын бүдүрүлге-биле холбаштырарын ам-даа холга албайн турар. Пунктунуң администрациязы, инженер-техниктиг ажылдакчылары партия эге организациязы-биле бир демниг ажылдап, күш-ажылдың чурум-сагылгазын быжыглаарының хемчеглерин ажылдап кылгаш, ону амыдыралга боттандырарын чедип алыры дээш демиселди күштелдирер болза байдал экижиир дээрзинге чигаанныг турбас.

Ынчангаш планныг онаалдаларның күүселдезин үстүп турарының бир кол чылдагааны—күш-ажылдың чурум-сагылгазы кошкаанда болгаш ону четпес организастаанында деп түңнелди үндүрүп болур.

СЭКП Тес-Хем райкому бо бүдүрүлгениң шугумчулеп, планныг онаалдаларны күүсетпейн турарын демдеглеп турза-даа, байдалды экижидериниң дээштиг хемчеглерин ажылдап кылбаан. Ук пунктунуң партия эге организациязының ажылын чогуур деңнелче көдүреринге партияның район комитединиң талазындан боттуг дузаны база көргүспейн келген болгаш негелдени кошкаткан.

«Тыва кедээ тудуг» трест (эргелекчизи Г. М. Шубник, кол инженери В. Ф. Потокин) хожудап турар бүдүрүлгени чүгле мында-хаая тегерип, оон удуртукчуларын солууру-биле ойлешкен. Тоску беш чылда мурнакчы ажылдап турган пункт сөөлгү чылдарда чүге хожудап турар апарганын илередип, оон ажыл-чорудулгазын ханызы-биле өөренип көөрүн оралдашпаан. «Тыва кедээ тудугнуң» аппаратындан бүдүрүлге талазы-биле инженер-техниктиг ажылдакчылар, учёт-отчёт талазы-биле экономистер, бухгалтерлер Шуурмактың ыяш белеткээр пунктузунга дуза көргүзери-биле барбаан.

Шуурмактың ыяш белеткээр пунктузунуң ажылын экижидип, бүдүрүлге планының күүселдезин чедип ап болуруның аргалары бар. Пунктунуң удуртулгазы амгы үеде ыяш белеткээр үшкү бригаданы чыып тургузуп алган. Ынчангаш тайгага ыяш белеткели улам көвүдээр. Ыяш дилер, чазаныр болгаш пагонажтыг цехтерниң ажылын материалдар (чудук) чедишпезинден үзүктелирин болдурбазының фактылары бар-дыр.

Цехтерниң чамдык дериг-херекселдериниң септелгезин чорударын база эгелээн. Чайгы чылыг үени ажыглап, дериглелериниң, машина-тракторнуң техниктиг ажаалдазын күштелдирери, оларны шынарлыг септеп, кышка белеткеп алыры чугула.

Н. ООРЖАК.
«Шынның» корр.

ДОНДА-РОСТОВ. Күш-ажылчы коллектив бүрүзүнге хожудап турарлар чок кылдыр ажылдаар деп калбарган патриотчу шимчээшкинге бедик үнелелди берген СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң Доннуң коммунистеринге, бүгү ажыл-ишчилеринге чагаазы областың бүдүрүлге черлериниң ажылчыннарын болгаш тускай эртемниглерин улам сорук киирген.

Ростсельмашта мастер Петр Палащенкога баштаткан каңнакчылар бригадазы «ортумак» бригаданың бүдүрүлге аргаларын бедидер» деп үнелиг саналды үндүрген. Бригаданың кежигүннери ажыл үезин улам продуктулуг ажыглаарының күзели-биле эң-не бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаар.

№ 1 чыылда цехиниң партия организациязының секретары В. А. Цукаев (чурукта ортузунда); бригаданың кежигүннери (солагай талазындан оң талазынче): электри-биле бизекчи С. Делиелав, электрокаңнакчылар, профорг В. Клашин болгаш парторг В. Замащников олар.

В. ТУРБИННИҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохроникасы).

105 МИЛЛИОННУ

Аэрофлоттуң самолёттары бо чылын 105 миллион пассажирлерни чедирер. Ужар чүүл ажылдакчыларының ажылын үнелеп көөрүнүң кол хевирлериниң бирээзи — пассажирлерниң хандырылгазын экижидери болур. Хамааты ужар чүүл министерствозунуң чедирилге организастаар эргелелиниң начальниги Б. Е. ПАНЮКОВ ол чугула сорулганы аэрофлоттуң ажылдакчылары канчаар күүседип турарының дугайында СЭТА-ның корреспондентизинге мынчаар чугаалаан.

Кандыг-даа кижи чорук чоруур дээнде, баар черинге чогуур хуусаазында чедерин күзээр болгай. Ынчангаш агаар транспортунуң ажылының саадаашкын чогун ужудуушкун расписаниезиниң канчаар барымдаалаттынып турары-биле үнелеп көөр болгай. Оон ужурундан ужудукчуларның ажылын шынар талазы-биле көргүзүглериниң бирээзинге ужудуушкуннарның саадал чок, шалыпкын чоруун хамаарыштырып турар.

Амгы үеде аэропорттар болгаш самолёттар хонуушкуну автоматтың дузазы-биле башкарар системалар-биле хандыртынып турар. Эң-не ырак дээн агаар оруунга ужудуушкуннар үезинде самолёттарны ыракка башкарарының радиоэлектронуг системаларын ажыглап турар апарган. Бо бүгү чүүлдер хамааты ужар чүүлдү херек кырында агаар-бойдустуң кандыг-даа байдалында ажылдаар аргалыг болдуруп турар.

Хоорайларда болгаш суурларда аэрофлоттуң агентстволарының болгаш кассаларының четкизи чыл келген тудум-на улам калбарып турар. Чонну массалыг-биле хандырарының талазы-биле чуртта эң баштайгы автоматтыг система—«Сиренаның» ажылдаар кызыгаары улам калбарып турар. Ол пассажирлерниң билеттер садып алырынга үндүрер үе-шагын дыка кызырар арганы берип турар. Амгы үеде барык 50 хоорайларда «Сиренаны» эптеп тургускулаан.

Ужар чүүлдүң ажылдакчыларынга чай дээрге: чай-кыс чок үе-ле болгай. Чүге дээрге, пассажирлерниң саны улам көвүдээр. Билеттерни демдеглеп, дайзылаар ажылды шапкынчылары-биле дыка хөй аэропорттарда шалыпкын аргаларны ажыглап эгелеп турар: пассажирлерниң билеттерин шуут-ла самолёттуң чанынга демдеглеп, хынап турар апарган.

Янзы-бүрү чүъктерни хүлээп алырда болгаш дужаардадаа механизастаашкын дериг-херекселдерин — тырттар болгаш көдүрер транспортёрларны, хааржактарны, авто-чүдүрүкчүлерни ажыглап турар. Ол бүгү дээрге, айтырыгның чүгле кезик-чамдыызын шиитпирлээни-дир деп чүвени билип турар бис. Оон ужурундан амгы үеде специалистер ужудуушкунга-ла холбашкан ажылдарны механизастап, автоматчыларының хөй айтырыгларын шиитпирлээр дээш ажылдап турарлар. Чаа техниканың он-он хевирлерин ажылдап кылып турар болгаш чүък хүлээп ап, дужаап турар кижилерниң күш-ажылының бүдүрүкчүлүүн ийи катап улгаттырар арганы ол бүгү бээр.

Тус-тус черлерниң муң-муң хоорай, суурларын харылзаштырып турар агаар шугумнарынче аэрофлоттуң ажылдакчылары онза кичээнгей салып турар. Агаар харылзаазының үштүң бири хире кезии оларның үлүүнге онаажып турар. Ылаңгыя Ыраккы Чөөн чүкке болгаш Кыдыкы Соңгу чүкке-даа агаар транспортунуң ролю дыка улуг. Ол черлерге самолёттар чамдыкта кара чаңгыс транспорт хевири апаргылаар. Амгы үениң эң болбаазын самолёттарын хүлээп алыр аргалыг, оларның ужудуушкунун үзүк-соксаал чок болдурар аэропорттарның саны улам көвүдеп турар.

«Пассажирлерни хандырарының бедик культуразы дээш» — деп, кыйгырыглыг Бүгү-эвилелдиң көрүлде-конкурузун эрттирери ужар-чүүл бүдүрүлгелеринге шуут чаңчыл апарган. Ындыг көрүлделер пассажир кижиге аэрофлоттуң көргүзер ачы-дузазының шынарын экижидериниң чаа-чаа курлавырларын болгаш аргаларын тодарадырынга дузалап турар.

Октябрь-60

ТАЙБЫҢ — ААС-КЕЖИК

Тайбың дугайында ленинчи Декреттен эгелээш бөгүндээги тайбыңның совет Программазынга чедир тайбың дээш, улустарның эп-найыралы болгаш кады ажылдажылгазы дээш демиселчилерниң саны дүргени-биле өзүп келген.

Ынчалзажок бистиң планетавыста караңгы күштер амдаа калчаалыы-биле хөделбишаан турар. Олар тайбыңга удур, улустарның аразынга оңчүк-чөңгээни өөскүдер дээш, социализм чурттарының эп-найыралын кошкадыр дээш, чурттар аразынга идегешпес, бот-бодундан сестир чорукту кыпсыр дээш оралдажып турар.

ССРЭ-ниң профессионалдар эвилелдериниң XVI съездизинге чугаазынга эш Л. И. Брежнев ол дугайында мынча дээн: «Бистиң үевис дээрге — күш-ажылдың кижизиниң бүгү делегейге төөгүлүг ролюнуң хажык чокка бедип турар үези-дир. Кайы-даа ажылчы чоннар тайбың болгаш улустарның айыыл чок чоруу дээш, национал хосталга болгаш социал дениилге дээш демиселдиң маңнайы болуп [illegible] киирип турар совет кижилериниң болгаш хөй-нити организацияларының эгелекчи саналы-биле тургускан. Бо үениң дургузунда тайбыңның Совет фондузу ёзулуг-ла бүгү улусчу организация апарган. Ам бо үеде мында 60 миллион совет кижи киржип турар. Бүгү чуртта тайбыңның Совет фондузунга дузалаар 300 муң ажыг хөй-нити комиссиялары ажылдап турар. Фондуга салыышкынның саны болгаш түңү өзүп, көвүдеп бар чоруур.

Хөй-хөй судалтарның, дамырактарының, хемчигештерниң каттышкаш, улуг өргүн хем болуру дег, совет кижилерниң эки туразы-биле киирип турар акша-хөреңгизинден тайбыңның күчүлүг Совет фондузу тургустунуп турар.

Тайбыңның Совет фондузунуң доктаамал салыкчылары чүгле тус-тус кижилер эвес, харын бүдүн коллективтер апарган. Олар эки туралыг акша-хөреңгизин киирбишаан, патриотчу чагаа, телеграммаларын кады бижип киирип турарлар: Бистиң совет кижилерге «өскениң качыгдалы» деп-даа, «өскениң аас-кежии» деп-даа чүве чок. Кижи — кижиге өңнүк-тала. Ынчангаш бо кирген акша Чилиниң патриоттарынга, Палестинаның дескен уругларынга, Африка чурттарының улустарынга дузаламчы болзун дизин, ол чагааларда бижигилеп каан болгулаар. Тиилеп үнген Вьетнам улуска дузаламчы күштелбишаан. Бо удаада ол дузаламчы оон ажыл-агыйын тургузарынче угланып турар. Чүгле найысылал Хавойда ие-чаштын төвүнүң тудуунга 2 миллион рубльди киирген.

Кижи — дайынга херектиг болуп чаяаттынмаан, ол ажылга херектиг болуп чаяаттынган. Ынчангаш кижи иезиниң аа сүдүн эмге-ле буянныг чаагай сеткилдиг болуп чаяаттынган. Ынчангаш ол тайбыңны күзээр. Тайбың — кижи төрелгетенге үнелеп четпес кежик-тир. Ынчангаш оңу камгалаары болгаш быжыглаары — кижи бүрүзүнүң болгаш бүгүдениң херээ.

Бис чер-делегей кырынга тайбыңны камгалавышаан, оон-биле кады бодувустуң уруг-дарыывыстың аас-кежиин, амыр-тайбың чуртталгазын камгалап турарывыс ол.

Совет Тываның ажылчы чоннары, бүгү хөй национал акы-дуңма совет улустар-биле бир дөмей, Коммунистиг партиязының, Совет чазааның ленинчи иштики, даштыкы политиказын изиг-биле деткип турарын боттарының маадырлыг ажыл-ишчи-биле, материалдыг деткимчези-биле бадыткап турар. Оон бир херечизи — тайбыңның Совет фондузунга оларның идепкейлиг киржип турары болур.

Тайбыңның Совет фондузунга дузалаар талазы-биле комиссиялар бистиң республикага 1967 чылда тургустунган. Оон бээр ам тантыг он чыл боол турар. Ам тайбыңның Совет фондузунга дузалаар республика комиссиязы болгаш үлетпүр, бүдүрүлге, албан, организация черлеринде база колхоз, совхозтарда оларның бөлүктери болгаш төлээлекчилери — шупту 700 ажыг актив ажылдап турар.

Тайбыңның Совет фондузунга дузалаар республика комиссиязы 11 кижи составтыг. Районнар комиссиялары база ажылдап турар. Бо комиссиялар хөй-нити ёзу-биле дыка улуг тайылбыр-массалыг болгаш организастыг ажылдарны чорудуп турар. Тайбыңның идеяларын болгаш тайбыңның совет Программазының боттанылышкынын, СЭКП-ниң, Совет чазактың ленинчи политиказын пропагандалаары, тайбыңның Совет фондузунга эки туралыг акша-хөреңги чыыры—бо комиссияларның кол сорулгазы болуп турар.

Тайбыңны камгалаары — бүгүдениң болгаш кижи бүрүзүнүң херээ. Ынчангаш тайбыңның Совет фондузунга каш-даа болза эки туралыг акшазын киирери — совет кижиниң ханы буянныг херээ деп чон хапызы-биле билип турар. Совет Тываның ажыл-ишчи чону тайбыңның Совет фондузунга немере салырынга идепкейлии-биле киржип, бо он чылдың иштинде 115 муң ажыг рубльди фондуже шилчиткен. Чүгле эрткен чылын эдере чепсеглениишкинни соксадыр болгаш чепсеглениишкинни дужүрер дугайында Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң Стокгольмга хүлээп алган чаа Кыйгырыының адаанга хол үжүү салыр кампанияның чылында республиканың чону 70.000 рубльди фондуже шилчиткен. Оон иштинде найысылал Кызылдың коллективтеринден 22.454 рубль, Таңды район —18 муң, Чөөн-Хемчик —10.626, Улуг-Хем —23.400, Барыын-Хемчик —8971, Каа-Хем —6095, Эрзин —3875, Тес-Хем—1851, Өвүр—741, Бай-Тайга—1434, Кызыл району —911, Бии-Хем —410 рубль дээш ынчаар-ынчаар киргилээн.

Тайбың дээрге-ле — аас-кежик. Ол аас-кежикти ажыл-ишти-биле, акша-хөреңги-биле карак огу ышкаш камгалаар херек деп билгеш, чон тайбыңның Совет фондузунче янзы-бүрү арга-биле акша-хөреңгини харам чокка шилчидип турар. Шыгжамырындан-даа, пенсиязындан-даа шилчидип турар кижилер бар, бирейи хүнүнүң ажыл төлевиринде шилчидип, шефтеп тургаш, оон тывкан акшазын-даа шилчидип турар, концерт, шии үндүрүп туруп, оон кирген акшазын-даа шилчидип-ле турар. Тайбың дээш киирип турар буянныг өргүүлү-биле кады чон патриоттуг, интернационалчы сеткил-сагыжын илереткен чагаа, телеграммаларын тайбыңның Совет фондузунче база кады чорудуп турар.

Тайбыңның Совет фондузунче доктаамал акша-хөреңги шилчидип, оон идепкейлиг киржикчилери болуп турар коллективтер болгаш кижилер республикада хөй.

Чижээ, Чөөн-Хемчик районнуң «Алдан-Маадыр», СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтары, Улуг-Хемниң «ҮТКА 25 чылы» совхоз болгаш орук тудуунуң чери, Каа-Хемниң райпозу, Кызыл районда «Көк-Тей» совхоз болгаш «Тере-Хөл» колхоз, Барыын-Хемчикте «Шекпээр» совхоз, Эрзинниң «Чаа-орук», «Мөрен» колхозтары, Тес-Хемниң «Чодураа» колхозу болгаш «Тес-Хем», «О. Шынаа» совхозтары, Тожунуң «Тоора-Хем» совхозу, Өвүрнүң «Торгалыг» совхозу, найысылал Кызылдың электри четкилери, «Тыва коммунэнерго», Кызыл садыг коллективи, ВЛКСМ обкому, «Шын», «Тувинская правда» солуннар редакциялары, даараныгла фабриказы суг-суг дээш дыка хөй ажыл-ишчи коллективтер тайбыңның Совет фондузунуң доктаамал киржикчилери болуп турар.

Совет Тываның ажыл-ишчилериниң чер-делегейге быжыг тайбың, улустарның эп-найыралы, кады ажылдажылгазы дээш чорудуп турар ажыл-чорудулгазын улуу-биле үнелевишаан, тайбыңның Совет Комитеди, тайбыңның Совет фондузунуң баштаар чери чоокта чаа бистиң республикадан тайбың талалакчыларының шимчээшкининиң элээн хөй активчилерин бо байырлалдыг чылды таварыштыр медальдар болгаш хүндүлүг бижиктер-биле шаңнаан.

Оларның аразында тайбың камгалалының республика комитединиң даргазы, төөгү эртемнериниң кандидады, Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы О. А. Толгар-оол тайбыңның Совет комитединиң «Тайбың дээш демиселчиге» деп хүндүлүг медалы-биле шаңнаткан. Чогаалчы Ю. Ш. Кюнзегеш, артист М. А. Рамазанова, эртемден Ю. Л. Аранчын, лекторлар А. Ф. Емельянов, С. И. Шуклин, «Көк-Тей» совхозтуң директору А. И. Ломаев, «Алдан-Маадыр» совхозтуң хойжузу, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Д.-Н. Ч. Ооржак суглар тайбыңның Совет Комитединиң хүндүлүг бижиктери-биле, ынчаарга «Хемчик» совхозтуң хойжузу, Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи, пенсионер Д. С. Хомушку, Чөөн-Хемчик районнуң «Искра» колхозта херээженнер чөвүлелиниң даргазы М. М. Калдын тайбыңның Совет фондузунуң хүндүлүг демдектери-биле шаңнаткылаан.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының тиилээниниң болгаш тайбың дугайында ленинчи Декреттиң 60 чыл оюнуң байырлалынга алдар болдуруп Совет Тываның ажылчы чону, ажыл-ишчи коллективтери тайбың фондузунга эки туралыг акша-хөреңги шилчидилгезин улам күштелдирген.

Бо чылдың дөрт айларының иштинде фондуже 10 муң ажыг рубль шилчиттинген. Оон иштинде найысылал Кызыл —1.268, Эрзин —557, Каа-Хем —667, Тожу —2932, Бии-Хем —807, Улуг-Хем —1.525, Өвүр —1.359, Бай-Тайга —308 рубль ынчаар киргилээн. Бо саннарда эрткен чылдың декабрьда кирген акша база санаттынып турар.

Чамдык ажыл-агыйлар Октябрьның алдарлыг 60 чыл оюнга холбаштыр фондуже шилчилгени күштелдирер деп хүлээлгени ап, өскелерни кыйгырып турары байырлалчыг.

Тожуда «Тоора-Хем» совхозтуң иви фермазының ивижилери тайбыңның Совет фондузунче май айда бир хүнүнүң ажыл төлевирин шилчиткеш, аңнаар сезонунда 2—3 дииңни киирерин хүлээниип, оларның үлегерин эдерер дугайында республиканың өске ажыл-агыйларын кыйгырган. Кызыл районнуң «Көк-Тей» совхозунуң куш фермазының коллективи база-ла бир хүнүнүң ажыл төлевирин шилчидерин дугурушкан.

Тайбың — бүгү чоннуң аас-кежии. Ынчангаш быжыг тайбыңны чедип алыр дээш кижи бүрүзү быжыг тайбын тургузукчуларының шимчээшкининге идепкейлиг киржир ужурлуг.

Л. ЧАДАМБА.

Тайбың камгалалының республика комитединиң харыысалгалыг секретары.

Октябрь болгаш кижилерниң салым-чолу

СОРУКТУГ КИЖИ

3. Чайның изинде

(Төнчүзү. Эгези № 138 «Шында»).

ХҮННЕР, айлар шуужуп, чылдар эртип-ле турган. Ак-Довурактың тудуглары улам бедип үнүп, элээн каш чыват бажыңнар турган черге хөй каът бажыңнарлыг ёзулуг хоорай өзүп орган. Ындыг-даа бол, кылыр ажылдың ам-даа төнчүзү көзүлбес. Ылангыя чаш уруглар тургузар ясли-садтар чедишпес. А улуг үүле ажылчыннарны хүн бүрү болунче чыыра тыртып келген.

Бир-ле катап Кара-оол эртен даң бажында туруп келгеш, шай хайындырып, чем кылып алгаш, кадайын оттурушкан.

— Чаш кыстарывысты канчаар бис, Кара? База-ла бажыңывыска шоочалап кааш чоруур бис бе?— деп, кадайы айтырган.

— Ам канчаар боор. Садикте тургузар чер чедишпес ышкажыл — деп, Салчак харыылаан.

— Чаш уруглар бажыңга ээн каапкаш ажылдаарга кижиниң сеткилинге дыка дүвүренчиг чүве-дир. Оларже сагыш салыр дээш орта ажыл-даа кылдынмас — деп, кадайы шын-на сеткилин илереткен.

— Өске арга чок ышкажыл, авазы — деп, Кара-оол чугаалап-тыр.— Ынчап турувуста чүвениң ужуру тыпты бээр ол. Кыстарывысты харын оттуруп, чемгерип, чагып-сургап каалы...

Чаш ажы-төлү дээш дүвүрел Кара-оолду база кагбаан. Ынчалзажок оозун өөнүң ээзинден арай чажырып, кадыгландыр боданган кижи боп каар.

Ынчан Кара-оолдуң бригадазы Ак-Довурактың Культура бажыңының тудуунга ажылдап турган. Ол элээн нарын тургузуглуг бажың болган. Бир-ле катап ажыл шору шулуудай бергенде эргелелден мастер чедип келген. Тудугжуларның кылган үүлезин топтап көрүп туруп-туруп ол бажын чайгаан.

— Чүү болган ирги, ам база өскээр барган-дыр бис бе? — деп, оолдарның бирээзи шыдашпайн, ылавылаан.

— Шак-ла ындыг-дыр, соора барган-дыр силер— деп, мастер кылган ажылды узун калбак саазында чураан шыйыглар-биле шүүштүрүп көрүп тура чугаалаан.

— Ам канчаар, база катап бузар бе?!— Кара-оолдуң сагыш-сеткили бүдүү иштинде хайныгып, хомудап турза-даа, шала оожум болуксаарын кызып айтырган.

— Оон өске чүнү кылыр боор, бузар, эде кылыр херек — деп, демги мастер харыылаан.

Ол аразында тудугжулар оон-моон чыглып, мастерни бүзээлеп келгеннер.

— Чамдыкта чүге-ле херектиң ужуру орта билдинмес боор чүвел, чүге бистиң артык ажыл кылырывынче ыдалап турар силер?— деп, бир тудугжу мастерниң кырында-ла барган.

— Менде чүү боор, мында төлевилел каанын ёзугаар негеп тур мен, оон башка хамык чүве будалыр-ла болгай — деп, мастер дүрүглүг саазынче айтып чугаалаан.

— А дүүнгү мастер мынчаар кылыңар диди. Оон айтыышкынын ёзугаар кылып кагдывыс— деп, Кара-оол чугаага киржи берген.— Даады мындыг болур чүве болза берге-ле-дир. Даргалар аайдедир айыткаш туруп бээрге орта ажыл кайын кылдывар деп.

— Шын-дыр, шын-дыр! — деп, эжи ону деткээн.— Айтыышкын бээр кижилер аразында дугуржуп, сүмележип алыр болза эки-дир. Оон башка ажылга саат кадар-дыр енлер.

— Дутуржур чүү боор, чүнү, канчаар кылырын бо саазында айтып кааны бо-ла-дыр — дээш демги дарганы проектиниң чаза тудкаш, тудугжуларга оон ужурун тайылбырлап берген.

— Демги бистиң мастеривис бо шыйыгларга арай будалы берген эвеспе, оолдар— деп, тудугжуларның бирээзи чигзинген.

— Чадавас харын, оолдар— деп, келген дарга түңнээн.— Иштики хананың бо кезээн дедир бускаш, катап шын кылдыр салбас болза хоржок. Оон ындайлаарга ону эдип алыры улам бергедээр. Мырынай улуг шүүт үнер.

Оолдар кезек када дыштанып, чугаалажып оргаш, өскениң буруузу-биле шын эвес тудкан черин бузуп, катап кылып кирипкен.

Тудугжунуң амыдыралында мындыг таварылгалар база болгулаар-дыр. Кара-оол шак ындыг чорук-биле янзы-бүрү тудугларга чаңгыс удаа эвес ужурашкан. Үргүлчү дең-дески чүве кайда боор. Ажыл кылганда кандыг-даа кижи частырыгны кылыптар. А кол-ла чүве ону ол-ла хевээр катаптаваазында.

Бажың иштинде турумчаан бүдүрүлгелерде ажылдап турар чамдык кижилер чайгы изиг хүннерде арыг агаарда ажылдап турар тудугжуларга бүдүү иштинде адаарган-даа чоруур чадавас. Бир талазында ол чөптүг-даа боор. Үргүлчү ак-көк дээр адаанга арыг агаар тынып, хүннүң чылыг херелдеринге мага-бодун борбак хүрен кылдыр дадыктырып, сериин чаъс суунга шывай шаптырып турарга кижиниң кадыкшылынга тергиин эки эм ол. Ынчангаш тудугжулар белен-селен арыгта алыспас ужуру мында.

А өске талазы-биле алырга, чай бүрүзү тудугжуга база тускай шылгалда-дыр. Салчак Кара-оол бо дугайын кымдаа артык билир. Чай янзы-бүрү болур. Ниитизи-биле сериин-даа, изиг-даа, чаъстыг-даа, каан-даа. Кандыг-даа болза, чай чай-ла болгай. Чамдыкта чаъс чаап, сериин салгын арыннарны хоюпадыр сыйбап турзажок, каан, изиг хүннер черле эвээш эвес болур.

А ындыг изиг үелерде ажылдаарга, кыштың чыккылама соок хүннеринде ышкаш, шаптараазынныг чүүлдер база бар. Хүннүң изиг херелдери кижиниң мага-бодун бүгү таладан шоюп кээр тунааргай изиг хүннерде ажылдаары кымга-даа берге болбайн аан. Ындыг-даа бол, үр чылдарда тудугжулап келгеш, Салчак ада пат чанчыгып калган.

Изиг хүннерде хоюдуг үр болбаанда курган, донган чүве дег, тууйбуга чыпшынмайн туруп бээр. Ындыг таварылгаларда тудугжудан эвээш эвес билдилиг чорук, дуржулга негеттинер. Кара-оол баштайгы дээрезинде ону пат кайгап, харын-даа чүнү канчаар аайын тыппайн баргылаар турган. Ам ол бүгүнүң чылдагаанын билир, анаа хензиг-даа торулбас апарган.

Салчак Кара-оол дашчылар бригадазын баштап эгелээнден бээр безин он чыл эрткен. Бо үениң иштинде та чеже аныяктарны бодунуң мергежилинге өөретпээн дээр! Олар ам дуржулгалыг тудугжулар болу бергилээн.

Чүгле бодунуң дужун хараар, ажылдың чиигин бодаар ийи-чаңгыс кижилерниң бары чажыт эвес. А коммунист Салчак Кара-оол ындыг эвес кижи. Эрткен чылын Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Данзырын Калдар-оолга кончуг шалыпкын ажыглалче киирер тудуг даандырып каан. Соок дужуп келген. Калдар-оолга дуржулгалыг дашчылар херек апарган. Оон башка үүле бүтпес хире.

Ынчан Кара-оол үр чылдарда кады тудугжулап келген өөрүн Калдар-оолдуң бригадазынга кадып бергеш, боду чаа кижилер, колдуунда аныяктар хүлээп алгаш ажылдап кирипкен. Таптыг-ла ол өйде оон бригадазынга барып, ажыл-ижинин дугайын сонуургаан мен.

— Арай-ла чер албайн тур бис— деп, ол ынчан чугаалаап чүве.— Чүге дээрге, бир талазында, бригадавыс колдуунда моон мурнунда тудугга ажылдап чорбаан чаа кижилерден тургустунган. Оларга херектиң ут-шиин айтып берип, өөредир апаар. Өске талазында, тудугнуң «хоочураан аарыы» — тудуг материалдары-биле хандырылга уаукттелгилей бээр-дир. Ынчалзажок ай, квартал планын чүс хуудан черле кудулатпайн күүседип тур бис.

— Силерни Социалистиг Күш-ажылдың бригадазы Данзырын Калдар-оолдуң бригадазы-биле социалистиг чарыш салып алган кижи деп дыңнадым. Ол талазы-биле кандыг тур силер?

— Чарыштың түңнелинде чамдыкта ажа-даа бээр, чамдыкта чыдып-даа каар-дыр бис — деп, Кара-оол харыылай-дыр.— Оон бригадазында дуржулгалыг тудугжулар хөй болгай. Ынчалза-даа бистиң оолдар база алдырбайн турлар.

— Арга-дуржулганарны база аранарда солчуп-ла тур силер ыйнаан.

— Ажы-биле чугаалаарга бис хөй чылдар иштинде аравыста, база бригадаларывыс-биле үргүлчү чаржып келген улус бис — деп, Салчак Кара-оол хөөреди.— Кижиниң, бригаданың мергежилиниң өзүлдезинге, чарыш кончуг ажыктыг боор чүве. Чарыштың кол сорулгазы бирээзи өскезин тиилеп каарында эвес-ле болгай. Кол-ла чүве бот-бодунуң арга-дуржулгазын солчуп, дузалажып, ниити херек дээш чогаадыкчы ёзу-биле ажылдаарында.

— Ол-даа ындыг-дыр. А хуунарда чарыжынарга кым алар-дыр, Салчак Балчырович?

— Данзырын маадыр тудугжунуң мергежилинге мени өөредип каан кижилерниң бирээзи-ле болгай. Оон-биле даады кожа-хелбээ ажылдап, чурттап, сүмележип келдивис. Ындыг-даа болза, чарыш — маргылдаа дээрзи кымга-даа билдингир. Тууйбу салыр талазы-биле чамдыкта эжимни ажып кааптар апарган мен. А өске талазы-биле, чижээлээрге, даш салырынга ол мени мурнунче киирбес.

Салчак Кара-оол эш-өөрү-биле шак ынчаар эп-найыралдыг кады ажылдап, чурттап чоруур.

4. Алдар-атка четкен

КОММУНИСТ Салчак Кара-оолдуң болгаш оон кады ажылдап турган өөрүнүң Ак-Довурак хоорайда хол дегбээн тудуу ховар. Ол кыштың чиккылама соогунда, чайның тунааргай изинде, хат-когурумнуда болгаш өлдүг-чаъстыгда амыр-дыжыш хаарайн, даг-дүгү арыглаар фабриканың бирги, ниити ээлчээниң тудуунга, эмнелгениң, Культура бажыңының, столоваяның, чуртталга болгаш албан черлериниң тудугларынга ажылдап келген.

Ол-ла бүгү бажыңнарда эңтей салгылаан тууйбулар, даштар оон күш-ажылчы холунуң үжүү кылдыр артып калган.

Оон күш-ажылын чаак бедии-биле үнелээн. Кара-оол Күш-ажылчы Алдар орденниң III чергези-биле, Ленинчи юбилей медалы-биле, Тыва АССР-ның Дээди Совединиң Хүндүлел бижии-биле шаңнаткан.

Ол—Ак-Довуракта бир хүндүлүг кижилерниң бирээзи. Оон дугайында ук черниң тудугжулары, дагжылары болгаш даргалары чылыг сөс-биле чугаалажыр. Оон бригадазының кайда барганын, чүнү кылып турарын олардан билбес кижи ховар. Ак-Довурактың тудуг эргелелинде партия комитетиниң секретары Салчактың дугайында мынча дээр:

— Коммунист Кара-оолдуң кылып билбес чүвези чок тудугжу-ла болгай. Ону кайыжелаа бар дээрге чажам дивес, ажылды ак сеткилдиг, шынарлыг болгаш шалыпкын кылыр кижи. Кара-оол—бистиң иделиглиг болгаш чоргааралывыс. Ол дег тудугжулар хөйле болган болза деп бодаардыр мен ийин.

Салчак Кара-оолдуң бригадазында тудугжуларның аныяк салгалы база өзүп орар. Ол боду эң-не баштай Степан Мокураштың бригадазынга ажылдап кирген ышкажыгай. Ам Мокураштың оглу Алексей Кара-оолдуң бригадазында ажылдап турар.

Адазының изин истеп, алыс черле тудугжунуң салгалын эдерген Алексей Мокураш дег оолдар, кыстар Ак-Довуракта эвээш эвес. Олар Салчак Кара-оол, Данзырын Калдар-оол ышкаш дуржулгалыг тудугжулардан үлегер-чижек ап, оларның дузазы-биле тудугжунуң белен эвес мергежилиниң чажыттарын өөренип ап турар.

Ак-Довурак хоорайның өзүлдези-биле кады оон өг-бүлези база көвүдеп, дөрт кызының эң улуу ортумак школаны доозупкан.

Ээлчеглиг күш-ажылчы хүн төнүп, кежээ дүжүп, дээрде сылдыстар чайнай бээр. Кара-оол бажыңынга кылаштап кээрге, кадайы Сарыг Кара-Саловна болгаш уруглары ажын-чемин белеткеп алгаш манап орар. Хеймер кызы Чойган ачазынга чассып, школага чаа чүнү билип алганын чугаалап, чаптанчыг айтырыглар салып, хөөреп туруп бээр. Салчак кыстарының кара чажындан янзы-бүрү билиглер-биле чепсегленип турарын магадап, бодунуң школачы үезин чамдыкта сактып, амгы үе-биле деңнеп олургулаар.

Ол хеймер кызы дег бичии турганда Каргының Кускунуг-Арыгта кызыл-булуң дээр ийи өрээл борбак бажыңчыгашка сургуулдап турган. Саазын, карандаш деп чүве чедишпес. Калбак ыяшты үс-биле чаттааш, кырынче хүл бызап-бызап ужуңке, саңга өөренип турган. Ам дээрге магалыг ышкажыл. Оон уруглары чырык, чылыг болгаш делгем класстарда эртем-билиг чедип ап, бичиизинден тура-ла хөйнү билип алыр апарган. Мындыг чырык-чаагай үеде өөренирге, ажылдаары болгаш чурттаары эки-дир. Хамык чүве колдуунда бодундан хамаарыжыр.

Колдуунда бодундан хамаарыжыр аас-кежиктиг күш-ажылдың кижизинге чүгле бистиң ниитилел магадылап турар. Шак ындыг чөптүг чоруктуң болгаш ёзулуг дең эргениң оруун бөдүүн кижилерге Октябрь ажыдып берген. Тайга-сыннар аразынга чурттап чораан кошкун араттың оглу ам Тыва АССР-ның алдарлыг тудугжузу, бүгүдеге хүндүткелдиг кижи апарган. Коммунист Кара-оол Салчак Балчырович күш-ажылга кара чажындан хандыкшылдыг, ак сеткилдиг болгаш быжыг соруктуг болгаштың ол хире алдар-атка четкен. Октябрьның оруу ол хире ачылыг-дыр.

М. БАЙЫР-ООЛ.

ДАШТЫКЫ ИНФОРМАЦИЯЛАР

Хей-аът киирикчи үлегер-чижек

СОВЕТ социалистиг демократияның улам ыңайгы хөгжүлдезиниң дугайын ССРЭ-ниң чаа Конституциязы тодаргай херечилеп турар — чер бөмбүрзээниң бүгү булуңнарындан бо хүннерде кээп турар хей санныг үнелеп көрүүшкүннерниң алыс утказы шак ындыг болуп турар. СЭКП ТК-ның май Пленумунга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, Конституция комиссиязының даргазы Л. И. Брежневтиң илеткелин, чаа Совет Конституцияның төлевилелин делегей парлалгазы, хөй-ниитиниң төлээлекчилери анализтеп база тайылбырлап турар.

«Октябрь үезинден бээр бистиң хүннеривиске чедир херек кырында боттуг социализмниң дуржулгазын болгаш чедиишкиннерин түңнеп база быжыглап турар документини — Совет Эвилелиниң чаа Конституциязының төлевилелин бүгү улустуң чугаалажып турары социалистиг нацияларның амыдыралында политиктиг чаа улуг болуушкун, социализмниң амыдыралчызының болгаш чогаадыкчы утказының, оон ханы демократчызының база үениң судалын марксистчилерниң-ленинчилерниң эртем ёзузу-биле ылап тодарадып болгаш келир үени баш удур билир аргалыының көргүзүү болур» — деп, Болгарияның «Работническо дело» солуну бижээн.

Ук төлевилел «социалистиг демократияның чаа тиилелгезин медээлеп турар болгаш оон-биле кады социалистиг ниитилел тургузуунуң чедиишкиннерин хөп-нүгүлчү кампанияларның дузазы-биле бак көрдүрерин калчаалыг оралдажып турар мөлчүкчү тургузугнуң камгалакчыларынга база бир өлүмнүг харыыны берип турар» деп ол солун айыткан.

ССРЭ-ниң чаа Конституциязының төлевилели бүгү депшилгелиг кижи төрелгетенге үнелиг дуржулганың үнер дезү болуп турар деп, Польшаның «Жолнеж вольности» солуну демдеглээн. Чаа Үндезин хоойлуну хүлээп алыры чүгле Совет Эвилелинге эвес, харын бүгү делегейге ниитилел хөгжүлдезинге база эң улуг болуушкун болу бээр деп ол солун медеглээн. Бистиң үевистиң ол шылгараңгай документизи Совет эрге-чагырганың 60 чылдарының дургузунда ССРЭ-ниң чедиишкиннеринде, Улуг Октябрьның идеяларының салдары-биле ол үениң дургузунда делегейге болган улуг чаартылгаларның хемчээлдерин-даа көргүзүп турар деп ол солун айыткан.

СОВЕТ социалистиг демократияны хөгжүдери болгаш ханыладыры ССРЭ-ниң чаа Конституциязының төлевилелиниң кол демдээ болуп турар деп, Лиссабонның «Диариу популар» солуну онзалап демдеглээн. Социал доктаамал чорук, бодунуң бүгү албан черлери чедиштир бышкан, кижиниң эргелери бүрүн магадылаттынган ниитилел Совет Эвилелинде тургустунганын ам хүлээп алыр чаа Конституция бүгү делегейге көргүзер. Совет хамаатыларның хүлээлгелериниң дугайында онзагай бөлүктү төлевилелде кииргени чаа кижини кижизидериниң херээнге бараан болуп, социалистиг ниитилелдиң, ниитизи-биле бүгү улустуң эрге-ажыктарын камгалап турар. Тайбың кожа-хелбээ догуннаашкын принциптерин сагыырын, делегей харылзааларынга күчү дүрүүр черукту ажыглаарындан ойталаарын делегейниң дүшкүүрлүг чоруун чавырылдырарын калбартырынче болгаш делегейге кады ажылдажылганы быжыглаарынче угланыышкынны совет даштыкы политиканың чайлаш чок хоойлузу кылдыр чаа Конституцияның чарлап турарынга холбаштыр «Диариу популар» солун сеткил ханыышкынын илергейлээн.

Буржуаз парлалганың хөй-хөй органнары Конституция төлевилелин нүгүлчү, антисоветчи туруштардан тайылбырлап турар. Олар төлевилелдиң тус-тус чүүлдериниң утказын хажыдарын, ынчангаш боттарының нөмчүкчүлерин аймаактырарын оралдажып турарлар.

Нургулайында-ла болуп турары ышкаш, пекинчи пропагандистер империалистиг идеологтар-биле бир демниг базып турарлар. Чаа Конституция төлевилелинде бүгү-ле чүүлдер оларның сеткилинге таарышпас болган. ССРЭ бүгү улустуң күрүнези, а СЭКП — совет ниитилелдиң удуртукчу болгаш угланчы күжү болуп турар деп, төлевилелдиң ол чүүлү оларның онза кылыктаныышкынын хайныктырган. Совет күрүнениң улам ыңай быжыгары, бистиң партиявыстың болгаш чонувустуң чаңгыс эви, социалистиг демократияның калбарары болгаш ханылаары пекинчи пропагандистерни кедергей шугулдадып турары илдең.

Антисоветизмниң стратегтери кайы хире-даа кажар аргаларны ажыглаар чүве болза, ССРЭ-ниң даштыкы болгаш иштики политиказын хажыдарын олар кайы хире-даа оралдашса, Совет Конституцияның төлевилели боттарының социалистиг Ада-чуртунга хамаарыштыр совет хамаатыларның хүлээлгелеринден чарылбас ёзулуг хамааты эргелерни магадылап турар-дыр деп, АКШ-тың сураглыг хөй-ниитичи ажылдакчызы, шериг бюджеттерин кызырары дээш Национал төптүң национал башкарыкчызы Полин Розен медеглээн. Совет Эвилелиниң тайбыңга ынакшылдыг даштыкы политиказын хоойлужудуп быжыглааны бүгү-ниити тайбың болгаш делегейге айыыл чок чорук дээш совет улустуң могаг билбес демиселиниң база бир бадыткалы болуп турар. Тайбыңның америк талалакчылары чөптүг бодалдың үнүн дыңнаарынче база тайбыңны быжыглаарынга болгаш чепсеглениишкиннерни дүжүрерингe идиг берги дег хөмчеглерни алырынче АКШ-тың чазаан албадаарын кызыдып турар деп, П. Розен түңнелинде чугаалаан.

ССРЭ-ниң чаа Конституциязының төлевилелин үндезилеп тургуспушаан, Л. И. Брежнев социалистиг ниитилелдиң байдалдарында ажылдаар эргени болгаш өске-даа кол-кол социал эргелерни магадылаарын бирги чергеже көдүрген деп, барыын-герман «Унзере цайт» солун бижээн.

База бир өске барыын-герман «Хандельсблад» дээр солун Совет күрүнениң экономиказын улам ыңай хөгжүдериниң принциптерин чаа Конституцияның төлевилелинде улуг ужур-дузалыг кылдыр көрүп турарын демдеглээн. Чаа Конституцияның төлевилели СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң идепкейлиг киржилгези-биле ажылдап кылдынган политиктиг болгаш экономиктиг угланыышкынны быжыглап турар деп ол солун айыткан.

ЧАА КОНСТИТУЦИЯНЫ амыдыралга боттандырып чорудары экономиканы эргелеп башкарарынга, күрүне аппарадының ажылын контрольдаарынга улам идепкейлиг киржир арганы совет кижилерге бээр дээрзиниң дугайында бодалды «Кельнер штадтанцайгер» солун Москвадан корреспонденциязынга онзалап демдеглээн.

ССРЭ-ниң чаа Конституциязының төлевилели бүгү делегейде, оон иштинде бисте, Шри Ланкада, база эң улуг сонуургалды хайныктырган деп, Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң кежигүнү, Шри Ланканың Тайбың чөвүлелиниң болгаш Африка-Азия эп-сеткил каттыштырылгазының ассоциациязының удуртулгазының кежигүнү Т. Дурайсингхам медеглээн. СЭКП ТК-ның Пленумунга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, Конституция комиссиязының даргазы Л. И. Брежневтиң илеткели-биле улуг кичээнгейлиг таныштывыс. ССРЭ-ниң чаа Конституциязын хүлээп алыры хосталга дээш, кижи төрелгетенниң депшилгези дээш, чер кырынга быжыг тайбың дээш бүгү делегейниң ажылчы чоннарының демиселиниң интернационалчы херээнге совет улустуң база бир төөгүлүг салыышкыны болур деп, Л. И. Брежневтиң чугаалаан бодалынга бүрүн каттыжып турар бис. Социализмниң бедик идеалдарының болгаш тайбыңче чүткүлдүң аңгыланып болбазын совет удуртукчунуң илеткелинде тодаргайы-биле онзалап демдеглээн. ССРЭ-ниң чаа Конституциязы Совет Эвилелинден дашкаар-даа черлерге ханы өөрениишкинниң болгаш анализтиң чүүлү болу бээр. Ол болза делегейниң бүгү күрүнелериниң улустарынга сорук кириишкинниң үндезини болур.

(СЭТА).

Польша — бичии чаштарның чурту. Ында дөрткү уруг бүрүзү-ле уруглар яслизинде, садында азы школада барып турар. Өзүп орар салгал бүгү талалыг сагыш салыышкыны-биле, кичээнгей-биле хүрээлеткен.

ЧУРУКТА: Опочно хоорайның уруглар садтарының бирээзинде концерт белеткели.

ЦАФ — СЭТА-ның фотозу.

М. КАДДАФИНИҢ КЫЙГЫРЫЫ

ТРИПОЛИ. Чурттуң девискээринден америк шериг баазаларын дүжүргенинден бээр 7 чыл болганы-биле холбаштыр Дерна хоорайга массалыг митингиге чүве чугаалааш, Ливияның бүгү-ниити улус конгрезиниң чиңгине даргазы М. Каддафи боттарының аразында черүдээлерин соңгаарлаткаш, Триполиге, дээди деңнелге арабтар аразының конференциязын эрттирер деп, араб чурттарны кыйгырган. Ол конференцияга 1967 чылда Израильдиң эжелеп алган бүгү араб девискээрлерин хостаарының, а ол ышкаш Палестина айтырыының дугайын чугаалажып көөр ужурлуг деп, ол чугаалаан.

Египет-биле харылзааларга хамаарыштыр чүве чугаалааш, ийи чурттуң төлээлекчилериниң аразынга ужуражышкынын эрттирериинге шыңгыы моондактар ам-даа бар деп, М. Каддафи демдеглээн.

(СЭТА).

Изиг деткиишкин

ЛУАНДА. (СЭТА). Ангола улуска берге болуп турган бүгү-ле үелерде боттарының эп-сеткил каттыштырылгазын илередип келген бүзүреңдиг өңнүктер Ангола Улус Республиказа бар. Ол болза Совет Эвилели биле Куба-дыр деп, Анголаның хостаары дээш улусчу шимчээшкинниң (МПЛА) Даргазы, АУР-нуң Президентизи Агостиньо Нето анаа медеглээн. Совет болгаш куба эштер боттарының найыралын база эп-сеткил каттыштырылгазын боттуг ажыл-херектери-биле бадыткаан деп ол Луанданың ажылчы чоннарының хөй муң кижи киришкен митингизинге чүве чугаалааш, айыткан. Олар национал чаарты тургузуушкунга болгаш республиканың амыдыралының янзы-бүрү талаларының турумчуп быжыгарынга херек кырында боттуу-биле идиг берип келген болгаш идиг бербишаан турар. Оларның ачы-дузама дузаламчызын болгаш деткимчезин бис кажан-даа утпас бис.

Бөлүк аңгылачыкчыларның май 27-де кылган, эргилдэ болдурар дээн оралдажылгазын чугаалааш, фракционизмниң кандыг-даа илерээшкиннери-биле шиитпирлиг демиселди чорудары эргежок чугула деп, Ангола күрүнениң баштыңы онзалап демдеглээн. Бис МПЛА-ның иштинге янзы-бүрү фракциячы бөлүглежиишкиннер-биле кезээде демисежип келген бис. Ол бөлүглежиишкиннер алызында барып империалистиг реакция-биле каттыжа бээр дээрзин практика көргүзүп турар.

Май 27-ниң болуушкуннарының организакчылары чүгле МПЛА-га эвес, харын күрүнеге эрге-чагырганы эжелеп алырынче, ангола революцияның чорудулгазын дедир аткаар тыртарынче, национал чаарты тургузуушкунуң пландарын күүседирин үзериинче чүткүп турган. Олар ону чедип алыр дээш кижилерни өлүрүр, реакция-биле, империалистиг разведкаларының база хоралакчы чажыт албаннарының агентилери-биле кады ажылдап турган. МПЛА-га, күрүнеге болгаш чазакка удур сүлчээзин олар мөге-хоозун революстуг чугаа-сооттар-биле, революстуг чорудулганы дүргедедир дугайында лозуннар-биле чажырып турган. Олар оон-биле кады дүжүт ажаап алыышкынынга кирипшезинче, чалча дээрбечи бөлүктер-биле демисел эрүтпезинче, кара өжегээр сандарадыышкыннарны кылырынче чонну кыйгырып турган деп, А. Нето оон ыңай чугаалаан.

Чурттуң амыдыралының бүгү талаларынга МПЛА-ның удуртур ролюн улам ыңай бедидериниң эргежок чугулазын президент онзалап демдеглээн. Марксистчи-ленинчи теорияның үндезиннерин быжыг-туруштуг шиңгээдип алырынче, партияның болур деп турар съездизинге белеткенириинче МПЛА-ның активтерин ол кыйгырган.

Л. КОРВАЛАН—КАРАКАСТА

ГАВАНА. (СЭТА). Чилиниң Компартиязының Чиңгине секретары Луис Корваланның Кубага аян-чоруу доозулган. Ол чуртка чоруп турган үезинде Л. Корвалан болгаш оон баштап чоруур делегациязының кежигүннери Кубаның Коммунистиг партиязының удуртукчулары-биле албан-хуузунуң чугаалажыышкыннарын чорудуп, чуртка аян-чорук кылып, чижээ, бодунуң революстуг чаңчылдары-биле сураглыг Сантьяго-де-Куба хоорайга чорааннар.

Л. Корвалаңга «Плайя-Хирон» деп национал орденни тывыскан. 60 харлааны-биле холбаштыр ол оон-биле шаңнаткан. Чилиниң Компартиязының Чиңгине секретары Гаванага Кубаның ажылчы чоннарының фашистиг хунтага удур демисел чорудуп турар чили улус-биле эп-сеткил каттыштырылгазының байырлыг митингизинге чүве чугаалаан.

Найысылалдың Хосе Марти аттыг аэропортунга Венесуэлаже чоруур дээн Л. Корвалаңны Кубаның Компартиязының ТК-ның бирги секретары Фидель Кастро, Кубаның өске-даа партия болгаш күрүне удуртукчулары үдээннер.

КАРАКАС. (СЭТА). Чилиниң Коммунистиг партиязының Чиңгине секретары Луис Корвалан мында чеде берген.

Хөй муң венесуэлчилер чили коммунистерниң удуртукчузунга болгаш ону үдеп чоруур кижилерге изиг байыр чедиргеннер. Олар найысылалдың «Симон Боливар» аэропортунга Чилиниң улузунуң маадырлыг демисели-биле эп-сеткил каттыштырылгазын илереткен болгаш фашистиг хунтаның кара-туразында чоруунга удурланган лозуннарны бижээн плакаттарны көдүрүп алгаш келгеннер.

Бистиң чөптүг херээвиске деткимчезин дээш Венесуэланың улузунга болгаш чазаанга Пиночеттиң ёзу-чурумунга хорутдаттырганнарның, бүгү чили патриоттарның өөрүп четтиргенин илередир дээш мында келген бис деп, журналистерге Л. Корвалан медеглээн.

Көдээ ишчилерниң чедиишкиннери

ВЬЕНТЬЯН. (СЭТА). Лаостуң тараачыннары чурттуң шөлдеринде болгаш фермаларда улуг сагыш-сеткил көдүрлүүшкүнү-биле ажылдап турар. Чаашкын сезонунуң эгелээни-биле оларның ажылы ковудээн. Чуртта аъш-чемниң кол культуразы болур рис тарылгазын эгелей берген.

Көдээ ажыл-агый кооперативтерин тургусканы көдээ ажыл-агыйның ажыктыын бедидериниң чугула фактору болур. Ындыг ажыл-агыйларга улусчу эрге-чагырга чиигеткен байдалдарга эт-херекселдерни берип, үрезиннер база чемишчидилгелер-биле дузалаан.

Мелиорация ажылдарын чуртта калбаа-биле чорудуп берген.

Лаостуң улусчу-революстуг партиязы болгаш чазаа мал ажылын хөгжүдеринге дүрген хемчеглерни база ап чоруткан. Хөй районнарда дуржулгалыг фермаларны болгаш мал ажылының комплекстерин тургускан. Амгы үеде безин чуртта 1,7 млн. баш мыйыстыг улуг бода мал бар.

Чампассак можузунуң кооперативтери баштайгы беш айларда эрткен чылдың ол-ла үезинге деңнээрге, күрүнеге көдээ ажыл-агый продуктуларын ийи катап хөйнү дужааганнар. Рисни, кофени, чер тооруун, ногаан чочак-тараазы дужаар талазы-биле пландар чурттуң өске-даа можуларында ажыр күүсеттинип турар.

Ол ажыл-агыйларның чедип алган чедиишкиннери лаос көдээни кооперастаар дугайында угланыышкынның шынның бадыткаан деп, ЛУРП ТК-ның органы «Сиенг Пассасон» солун мурнуку чүүлүнге бижээн.

УРУГЛАР БОЛГАШ ЧАЙ

Күрүне албан черлериниң профэвилел обкомунга хамааржыр В. Дубинин аттыг пионер лагеринде чайгы лагерь сезону эгелээн. Лагерьде республиканың болгаш Кызыл хоорайның школаларындан 250 уруглар бирги сезонда дыштанып турар. Бо чылдың үш сезонунда 600 өөреникчи маңаа дыштаныр.

Уругларның чайгы дыштаныылгазынга таарымчалыг байдал тургустунган. Лагерьни септеп белеткээни эки. Пионержи хөглүг чай эгелээн. Омак-хөглүг дыштаныңар, уруглар.

Кызылда уругларның чурулга школазының онзагай чаңчылы бар. Чай эгезинде улуг классчылар башкылары-биле төрээн Тывазының каас-чараш булуңнарынче дыштанмышаан, чурук чурууру-биле эъттаныптарлар.

Бо чылын ындыг булуңнарның бирээзи Сесерлиг хемниң эриин шилип алганнар. Маңаа аныяк 24 чурукчулар 2 неделя иштинде дыштанып, төрээн чериниң дугайында чуруктарынга хөй этюдтарны, пейзажтарны немей чурааннар.

ЧУРУКТА: аныяк чурукчулар чурууштуң үезинде.

В. АМЫРНЫҢ фотолары.

ССРЭ-ниң Улуг театры Октябрьның 60 чылынга

Кремльдиң съездилер ордузунда В. Мураделиниң «Октябрь» деп операзының сценалыг репетициязы эгелээн. Ук чогаалды сценага катап тургузар дээш Улуг театрның кол дирижеру Ю. Симонов, режиссёр И. Тумановтуң удуртулгазы-биле оркестр, ниитиниң ыры бөлүү болгаш аңгы-аңгы ыраажылар күүседип, ажылдап турар.

— «Октябрь» операны тургузуп турарывыс—Улуг Октябрьның 60 чыл оюнга бистиң чогаадыкчы белээвис боор—деп, СЭТА-ның корреспондентизи-биле беседазынга ССРЭ-ниң Күрүнениң Академиктиг Улуг театрының чиңгине директору Г. Иванов чугаалаан.

Ам болур байырлал болгаш ССРЭ-ниң чаа конституциязының төлевилелин чоннуң чугаалажып турары—төөгүлүг ужурдузалыг болуушкуннар болбушаан, совет улустуң хей-аъдын кодуруп, чогаадыкчы ажылга болгаш күш-ажылга чаа-чаа чедиишкиннерлиг болуруңче күзел-чүткүлдү хайныктырып турар. Шак бо чаагай ажыл-херекке Улуг театрның коллективи база улуг-хуузун киириштирер дээш эрес-шудургу ажылдап турар. Октябрь революциязының 60 чыл оюнга оон өске база бир ажылды тураскаадыр бис. Ол дээрге Грузияга Совет эрге-чагырганы тургусканының дугайында О. Тактакишвилиниң «Айның оорлааны» деп операзы-дыр. Оон премьеразы чоокта чаа улуг чедиишкин-биле болуп эрткен—деп, директор дыңнаткан.

Совет театр төөгүзүнүң баштайгы чылдарындан эгезин алган «Уран чүүлдүң болгаш күш-ажылдың эвилели» деп девизтиң адаа-биле Улуг театрның коллективи ажылдап турар. Юбилейге уткуштур ол девизке театр шынчы боор артарда. Ажылчын клубтарга концерт, шииледен эгелээш. Ада-чурттуң Улуг дайынының үезинде маадырлыг фронтучу бригадаларның ажыл-чорудулгазындан куруккан болгаш кур черлерниң баштайгы ажылдакчыларының поездилеринге болгаш БАМ-ның тудугжуларының мурнунга көргүзүглерге чедир — бо эвилелдиң эрткен этаптары ындыг. Артистер найысылалдың чамдык заводтарының, Москва чоогунда «Коммунарка» колхозунуң, МКУ-нуң Москваның шериг округунуң дайынчыларының коллективтери-биле болгаш өске-даа коллективтер-биле чогаадыкчы сырый найыралдыг. Бо юбилейлиг чылда чаа-чаа адрестер тыптып келгилээн, ужуражыышкыннар янзы-бүрү ужур-уткалыг апарган. Ол чорук ажыктыг боор турар.

Байырлал бүдүүзүнде опера артистериниң бөлүү Свердловскиже аалдап баргаш 15 шиини көргүзер. Артистер сураглыг «Уралмаш» заводтуң ажылчыннарының аалчылары болур. Тараажыларга янзы-бүрү оюннарын бараалгадырлар. Концерт бөлүү—А. Огнивцев, Е. Нестеренко, Ю. Гуляев болгаш өске-даа сураглыг артистер Оренбургка, Челябинскиге болгаш өске-даа хоорайларга баар. Аян-чоруктуң программазында Совет Армияның дайынчылары-биле каш удаа ужуражылгалар көрдүнген.

Театр юбилей чарлалын амдыгааштан кылып белеткеп алган. Улуг Октябрьның 60 чыл оюнга чедир бир ай бурунгаар Улуг театрның сценазынга болгаш Кремльдиң съездилер ордузунга төөгү-революстуг темага эң эки шиилерни көргүзер. Ылаңгыя СЭКП-ниң съездизинге белеткеп көргүскен А. Эшпайның «Ангара» баледин болгаш А. Холминовтуң «Оптимистиг трагедия» операзын, орус классиктиг болгаш совет операларны база балет чогаалдарын көрүкчүлерге бараалгадыр.

Улуг театрның директору Г. Иванов түңнелинде мынча дээн:

— Совет эрге-чагырганың чылдарында Коммунистиг партияның болгаш совет чазактың доктаамал ачы-дузазы-биле Күрүнениң академиктиг Улуг театры бистиң чурттуң мурнакчы удуртукчу театр коллективи болган болгаш делегейниң шылгараңгай музыка театрларының бирээзи апарганынга чоргаарланыр бис.

БО ФАКТЫЛАРНЫ ДЕҢНЕШТИРИҢЕР

ССРЭ: бежен миллион школачылар

АКШ: школалар хагдынып, чүс-чүс муң уруглар аргажоктан «каникулдаар» ужурга таваржып турар

МОСКВА. (СЭТА). Совет хамаатыларының өөренир эргезин ССРЭ-ниң чаа Конституциязының төлевилелинде чарлап турар. Ол эрге болза: аныяк кижи бүрүзү өөренип болур дээни ол-дур. Ол эргени өөредилгениң бүгү-ле хевирлериниң талазы-биле хандырып турар. Ам ортумак өөредилге бүгү-нити, ынап-ла албан апарган.

Конституция төлевилелиниң ол чүүлүн ССРЭ-ниң чырыдыышкын министри М. А. Прокофьев тайылбырлавышаан, СЭТА-ның корреспондентизинге мынчаар дыңнаткан: Совет школада барык-ла 50 миллион уруглар—чурттуң беш чурттакчы бүрүзүнүң-не бирээзи өөренип турар. Кичээлдерни ССРЭ-ниң улустарының 46 дылының кырында чорудуп турар. Бо чылын уругларны өөредиринге болгаш кижизидеринге үндүрер чарыгдалдар 13,7 миллиард рубль болур. 1976—1980 чылдарда ССРЭ-ге школа бажыңнарын 7,5 миллион олутка тудуп тургускан турар. Оларга Москва дээн ышкаш ындыг улуг хоорайның чурттакчылары безин чайлыг сыңа берип болур. Бо чылын школа дооскан шупту үш миллион өөреникчилер кежир үедеги мергежилин шилип алыр делгем аргаларлыг болуп турар деп, Михаил Прокофьев онзалап демдеглээн.

Бир эвес 1936 чылдың совет Конституциязынга өөренир эргениң дугайын нити хевир-биле чугаалаан турган болза, ам чугаа он болгаш он бирги класстарга деңнежир ынап-ла албан өөредилге минимумунуң дугайында, профессионал-техниктиг база дээди өөредилгени калбаа-биле хөгжүдер дугайында болуп турар деп, министр демдеглээн. 60 совет чыл—ол дээрге Совет күрүнениң көстүп көрбээн культура хөгжүлдезиниң төөгүзү-дүр. Октябрь революциязы тиилээн 1917 чылда чурттуң чонунуң дөрттүң үш кезээ номчуп база бижип билбес, хөй-хөй улустарның үжүк-бижии чок турган. Россияның бижик-билиглиг чурт болурунга элээн каш чүс чылдар негеттинер деп даштыкыга бадыткап турган. Ол бадыткаашкынның хоозунун социализм көскүзү-биле бадыткаан.

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Өөредилге системазы—Каттышкан Штаттарны хаара туткан экономика кризизинден качыгдаан чүүлдерниң бирээзи. Капиталистиг делегейниң эң-не бай болгаш техника талазы-биле эң-не сайзыраңгай чурту болуп турар АКШ-та, чырыдыышкынның федералдыг департаментизиниң медээлеринден алырга, 16 хардан өрү 23 миллион кижи—көңгүс бүдүүлүк, номчуп база бижип безин билбес болуп турар. «Социал байдалы аргажок куду болгаш экономика талазы-биле шоолуг хандыртынмаан кижилерниң ортузунда үжүк-бижик билбес чорук онза нептереңгей болуп турар»—деп, америк журнал «Ю. С. Ньюс энд уорлд рипорт» херечилеп турар.

Амгы кудулап бадыышкын школаны, бир эвес он-он чылдар эвес чүве болза, бети дээрге-ле хөй-хөй чылдарда сеңгаар октаан деп, америк солуннар демдеглеп турар. Өөреникчилер саны кызырлып, муң-муң башкылар ажылдан үнүп, өөредилге программазы казыттынып, а эң-не кол чүве—школа хереглелдеринге үнер федералдыг чарыгдалдар доктаамал эвээжеп турар. 1990 чылга чедир штатка колледжалар саны 23 хуу кызырлыр деп, Нью-Йорк штаттың чырыдыышкын департаментизи баш удур көрүп турар.

Школа өөредилгезинге үндүрер чарыгдалдарның үзүктел чок кызырлып турары америк өөредилге черлеринге халаптыг чүүл болу берген. Чижээ, Нью-Йоркка чаа өөредилге чылынга бюджет төлевилелин чарыгдалдарны улам ынай 40 миллион долларга кызыраарын көрүп турар.

ИДЕПКЕЙЖИ ЧОРУК-БИЛЕ

Нарын суурнуң чурттакчылары суурун, ферма, бригадалар төптерин үлегерлиг арыг-силиг, ногаан-шиник тургузары-биле чаагайжыдылга ажылынга идепкейлиг киржип турар.

Кодээ Совет, оон күүсекому сөөлгү чылдарда ук айтырыгже кичээңгейни күштелдирген. Апрельде болган кодээ Советтиң сессиязынга чаагайжыдылга айтырыын чугаалашкан. Аңаа чаагайжыдылга талазы-биле эрткен чылын база оон мурнунда-даа чылдарда чорудуп турган ажылдарында бар четпестерни шүгүмчүлекчи ёзу-биле көрүп, чурттакчы чоннуң күжүн чаагайжыдылга херээнче мобилизастап, ук ажылды күштелдирери-биле алза чогуур хемчеглерни ажылдап кылгаш, тодаргай планын тургускан. Чаагайжыдылга бүгү нитиниң херээ болганда олче ылаңгыя депутаттарның, активчилерниң идепкейлиг киржилгези онза чугула дээрзин демдеглээн.

Суурну, чурттакчылыг черлерни аян-шинчи киирип, арыг-шевер тургузар херекке тус-тус албан организация черлериниң, школачыларның ролю улуг. Оларның идепкейлиг киржилгези-биле боттуг ажылдарның кылдынганын айтыры чугула. Суурнуң кудумчуларында олурткан 550 дөс ыяшты доктаамал ажаап, суггарары-биле колхоз баштаар чере бир машинаны тускайлаан. Нарын, Комсомольская, Найырал кудумчуларының аттарын, бажыңнарның дугаарын көскү кылдыр бижээш аскан. Суурнуң кол кудумчузунда көскү агитацияны кылгаш аскан. Ында районнуң болгаш колхозтуң онгу беш чылдың баштайгы чылында база бо чылдың бирги кварталында ажыл-агый талазы-биле пландарын көргүзүг самбырада бижээн. Колхозтуң фермаларын, хойжу, хову-трактор бригадаларының төптерин чаагайжыдары-биле ажыл база калбарган. Ук черлерде олурткан ыяштарның ажаалда, суггарылгазын ында ажылдап турар таңныылдарда хүлээткен.

Чаагайжыдылга ажылынга агитквартираларның, херээженнер чөвүлелиниң, депутаттарның киржилгези эки. Агитквартиралар чаагайжыдылга талазы-биле чарыштыг ажылдап турар. Чаагайжыдылга херээнче, ылаңгыя хамаарышкан девискээрниң арыг-шеверинче, сагыш салып турар коллективтер бар. Чижээ, ортумак школаның, участок эмнелгезиниң, ясли-садтың коллективтери боттарынга хамаарышкан девискээрин үргүлчү арыг-силиг тургузуп, аңаа ыяштап аңгыда, янзы-бүрү чечектерни, кат сыптарын олурткан. Херээженнер чөвүлелиниң, агитквартираларның удуртулгазы-биле чуртталга бажыңы бүрүзү херимнериниң иштинге үштен эвээш эвес ыяшты олуртуп, чечектерни, ногаа аймаан тараан.

К. НУРЗАТ.

Эрзин район.

ХҮНДҮЛҮГ САДЫП АЛЫКЧЫЛАР

Кызылдың аъш-чем садыының магазиннеринде чаа капуста кирген. Бир килограммны 40 копеекке садар. Чаа капуста амданныг болгаш витаминнер-биле байлак. Чаа капустадан кылып чиир чемнерниң каш аргаларын сүмелеп тур бис:

Капустадан кылыр хуужуур

Ак капустаны аштааш, өзээн уштуп казыпкаш, капустаның бүрүлерин хайнып турар дустуг сугга дүлгеш, бичии-ле чедир бышпаан кылдыр хайындырынар. Бүрүлерин адыргаш, оларның өзектерин чымчадыр соктап алынар. Белеткеп алган бүрүлериңерге тырткан эъттен салып алынар. Ону белеткеп алырда чиг эътти азы ветчинаны эът тыртар машинага тыртып алынар. Ол эътке хаарып каан согунаны, хайындырган дагаа чуургаларын үүрмектээш, перецти немээш, эки холуп алынар. Ол эътке чуга кылдыр хээй кескен ак моогүлерни (шампиньоннарны) холуп ап болур.

Үс-биле чаап каан ханы сковородага белеткеп алган капуста бүрүлерин салып алынар, оон кырындан тырткан эътти салынар, эъттиң кырындан база катап капуста бүрүлерин, оон соонда эътти салынар. Ынчаар ийи катап катаптап кылынар. Капуста бүрүлериниң кырын серээ-биле дешкеш, ынаар сметанадан кудунар, оон соонда ону изиг сууту иштинге суккаш, эъттиң быжарынга чедир тургузунар.

Белен апарганда кылып алган чүүлүңерни бичиилей кескеш, оон кырынче эът-биле капустаның кылып турда үнген мүнүн кудуптунар.

Чех аян-биле кылган капуста

Чуп каан болгаш чаңгеледир хээп каан капустаны шишкинишке салгаш, кургадыр. Оон соонда согунаны бичиилей хеггеш, ону бичии дорт булуңчуктар кылдыр кескен хаван чаа-биле кады оожум быжырар. Эвээш саңныг мүн-биле оларны холааш, дузаар, тмидeн немээш, ону быжырып тургузуп каар. Каждан капуста чымчай бээрге, ону эвээш далган-биле холуй чашкаш, чигирден немээш, хайындырып каап уксус-биле чажар.

Хайындырган соонда бүгү чүүлдерни эки холааш, капустаны улуг эвес отка база катап хайындырар болгаш оттап ээпп алыр.

Башкирияда барган

УФА. Кара-Калпакияның литературазының болгаш уран чүүлүнүң хүннери Башкир АССР-де эгелээн. Эрткен чылдың төнчүзүнде Агидели эриктериниң чогаалчылары, артистери, чурукчулары Аралга аалдап чораан, а ам олар боттары Кара-Калпакияның төлээлекчилерин хүлээп ап турар. Уран чүүл байырлалының программазында культура ажылдакчыларының Башкирияның нефтичилери-биле, химиктери-биле, тараажылары-биле ужуражыышкыннары, кинофестиваль, ном делгелгези кирген.

(СЭТА).

ХАЙЫРААН МАТЕРИАЛДАР

Чыл келген тудум кижилерниң амыдырал-чуртталгазы хөгжүп, хоорай, суурлар чаартынып, чечектелип орар. Оон чижээнге бистиң «Сүт-Хөл» совхозтуң төвү — Суг-Аксы суурда чылдың-на чаа-чаа бажыңнар немежип, ол бажыңнарда совхозтуң мурнакчы ажылчыннары, чаа өг-бүле туткан аныяктарны олуртуп турары өөрүнчүг.

Ынчалза-даа чылдың-на план ёзугаар туттунар ужурлуг чуртталга бажыңнары болгаш өске-даа тудуглар чамдык чылдарда чедир туттунмайн келген. Оон чижээнге 1976 чылда «Сүт-Хөл» совхозка Чадаананың 463-КМК-зы 8 чуртталга бажыңын, 30 кижи чемненир бир столоваяны тудуп бээр турган, бо 1977 чылдың май айга чедир чүгле 5 бажың дооскан боор турар. Арткан 3 бажыңның болгаш бир столоваяның тудуун чүгле эгелеп каан. Үстүнде чедир кылдынмайн турар тудугларның кол чылдагааны чүнел дээрге, тудуг материалдарының үзүктелип, чамдыкта чок боор турарында. Ол ышкаш тудуглар кылып турар кижилерниң аалдарынче чанып чоруй барган, үр үеде келбейн турарында база боор турар. Каждан ажылчыннар чоруй барган соонда чугула тудуг материалдары-даа хээп эгелээр, ол келген тудуг материалдарын эрткен-дүшкен чадаг, машиналыг кижилер тотчеглеп, дажып туруп-ла бээр.

Чижээлээрге, 30 олуттуг столовая тудуунуң чаңынга 2 лесовоз чуъгу стандарттыг шала манзазы, 4 машина ажыг янзы-бүрү манзалар, 2 машина кургаг штукатураны чедирип эккеп каан турда, суурда чамдык алыскак-чиңгек кижилер тотчеглеп, дажып аппарган. Ол ышкаш Молодежная кудумчузунга бир машина шала манзазы база тотчеглеттинген. Тудугларның чедир кылдынмайн баар чүүлдери тудуг материалдарын чөп ажыглавайн баарындан хамааржып турары моон илдендир.

Үстүнде тудугларны доостуруп алыры-биле совхоз дирекциязының талазындан Чадаананың 463-КМК-зының начальниинге каш удаа айтырыг тургускан болгаш тудуг мастерлеринден негелдени кылып келген. Ынчалза-даа ук КМК-ның удуртукчулары болгаш тудугларны кылдырып турар бригадирлер, мастерлер чогуур хемчеглер албас, ажылды узамдыктырып, тудуг материалдарының тотчеглеттинерин чоруун болдуруп турар.

Ажылчын күжүнүң чедишпезинден, тудугга херектиг эң чугула чүүлдерниң ховар болганы-биле келбээнинден ажыглалга кирер тудуглар дараазында чылче шилчип болур болбайн аап. Ону чөптүг чылдагаан кылдыр база санап болур. Тудугжуларның күш-ажылын шын организаставаанындан, кээп турар материалдарны үрегдеп, тотчеглеп база оорладып турарындан хуусаазында ажыглалга кирбээн тудуг дээш харыылаар кижилер ынап-ла турар ужурлуг. Кижи болап көөрге, ол харыысалгалыг кижилер КМК-ның удуртукчулары ол болгу дег.

Тудуг шөлүнге ырак-узактан улуг шуудел-биле чедирип эккеп каарга тотчеглеттинип калган тудуг материалдарын көргеш, кижи бүрүзү-ле: «хайыраан тудуг материалдарын аа» деп бодаар. Чогум КМК-ның удуртукчулары болгаш «Сүт-Хөл» совхозка тудуглар кылып берип турар тудугжулар ону канчаар көрүп турар чүве. Бо талазы-биле дүвүрээзин-даа кодурулбезин, читкен чүүлдерни сураглап дилевезин, объектилерде ам-даа бар материалдар чадагай хевээр чыткылаарын бодаарга, колонаның удуртукчулары болгаш тудугжулары оларны «эскетчоктап» эрттирерин бодап турар хире.

Ч. ВАСИЛЬЕВ.

Чөөн-Хемчик району.

Красноярскиниң Революция шөлүнде В. И. Ленинниң тураскаалының чанындан Кызылга чедир чадаг-тергелиг поход бо чылдың июнь 3-те эгелээн. Оон киржикчилери Красноярскиниң № 9 профтехучилищениң 10 сургуулу, олар Красноярскиден Кызылга чедир 950 километр орукту эрткен.

Оларны Кызылдың № 1 профтехучилищениң сургуулдары В. И. Ленин шөлүнге боодал чечектерлиг уткуп алганнар.

Чадаг-тергелиг аян-чорукчулар бо хире ырак хемчээлдиг черни эртип, күштүүн, эрестиин, дадыкканын көргүскеннер. «Трудовые резервы» эки тура спорт ниитилелиниң тураскаалдыг вымпелин оларга тывыскан.

Училищениң улуг залынга сургуулдарның ужуражылгазы болган. Саянны чадаг-тергелиг ажып келген Тываның аалчылары эрткен оруун таныштырып, ылаңгыя Саянның каас-чараш бойдус чурумалын, үнүжүн магадап чугаалааннар.

Ужуражылганың соонда училищениң «Ромашка» ансамбли концерт көргүскен. Оон удуртукчузу А. Гулевский. Концерттиң номерлерин чыылганнар сонуургап көрген.

Чадаг-тергелиг походтуң киржикчилери Тыва АССР-ниң найысылалының төөгүлүг черлери-биле таныжкан.

И. ПАНАРЕТ.

ЧУРУКТА: аян-чоруктуң киржикчилери орукта.

«ЮНОСТЬ» — АНЫЯК СПОРТЧУЛАРГА

РЯЗАНЬ. (СЭТА-ның корреспондентизи А. Трофимов). Рязаньда «Юность» деп спорт манежин ажыткан. Аңаа хүн бүрүде үш муң ажыг школачылар чиик атлетика, спортчу гимнастика, спорт оюннарының талазы-биле өөренирлер.

Рязаньның манежи уруглар өөредириниң талазы-биле Россия Федерациязында эң улуг бажыңнарның бирээзи. Оон тудуунга болгаш дерилгезинге Рязаньның хөй санныг бүдүрүлге черлери, оон иштинде нефть болбаазырадып кылыр заводтуң, «Торфмаш» заводтуң, керамиктиг хоолайлар заводунуң ажылчыннары болгаш тускай эртемниглери киришкеннер. Боттарының шалыңчы тудуунга комсомолчулар болгаш пионерлер, аныяк спортчулар хөй шактар дургузунда ажылдааннар.

Телевидение

ИЮНЬ 16-ДА

МОСКВАДАН

10.00—Медээлер.
10.10—Эртенги гимнастика.
10.30—«Звоночек» деп бандуристер капеллазы ойнаар.
10.55—«Саша дээр». Уран-чечен телефильм.
12.05—«Бистиң намдарывыс. 1949 чыл».

КЫЗЫЛДАН

13.05—«Николай Погодин». Документалдыг фильм.
14.15—16.00—Чапсар.

МОСКВАДАН

16.00—«Сээң күш-ажылың — сээң бедииң». Документалдыг фильмнер программазы.
16.45—С. Михалков —«В. И. Лениниң музейинде».
17.15—«Орус чугаа».
18.00—«Шыдыраа школазы».

КЫЗЫЛДАН

18.30—«Донбасс —Караганда». Документалдыг фильм.
18.50—Телемедээлер.
19.00—Документалдыг фильм.
19.10—«Кижи бүрүзүнүң кадыкшылы — шуптувустуң байлаавыс». Дамчыдылга.
19.40—Телемедээлер.
19.55—Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00—Медээлер.
20.30—«Улусчу чогаадылга». Теледопчулал.
21.15—«9-ку студия». Политиктиг хайгааракчы В. Зорин дамчыдылганы чорудар.
22.15—Телешииниң баштайгы көргүзүү. «Берге таварылга». Автору—Л. Измайлов. Рольдарда: Л. Матюшина, В. Бочкарев, Е. Никищихина, РСФСР-ниң алдарлыг артизи В. Анисько. Тургускан режиссёру — Е. Ануфриев.
23.00—23.30—«Үе». Информастыг программа.

АГААР

Бөгүн республикага болгаш Кызылга көжүп турар булуттаар, чамдык черлерге дымыралын чаар. Соңгу-барыын чүк угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 7—12 метр чедер. Агаарның температуразы мурнуу-барыын районнарга 21—26, өскелеринге 17—22, Кызылга 23—25 градус чылыг болур.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

ИЮНЬ 16-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Айвенго» хемниң чажыды» 10.10, 11.45, 13.30, 15.15, 17.00, 18.45, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Хензиг даңгына» 10.00, 11.50, 13.40, 15.30, «Чылдың дөрт үези» 17.20, 19.10, 21.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Меге одурек» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Рустам дугайында тоолчургу чугаа» 15.00, «Мээн эргим Клементинам» 18.00, 20.00 шактарда.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАТРГА: «Парад—Франция» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

Редакцияның адрези: ИНДЕКС 667000
Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, пропаганда килдизиниң 2-31-75, харыысалгалыг секретарьның 2-23-54, партийжи амыдырал килдизиниң 2-37-13, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-22-64, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация база совет тургузуг килдистериниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, секретариат тын 2-23-35, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.
Тираж 16332. Чагыг 200.
СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР
Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 1). ТС—00832.